

Днес в броя

Скандинавският опит за изграждане на медийна грамотност от най-ранна детска възраст

Петър Петров, директор на Института по полимери – БАН: „Има отлив на желаещи да се занимават с полимери. От випуск излизат по един-двама, завършили нашата специалност. Но въпреки това успяваме да привличаме млади хора от други специалности – „Органична химия“, „Фармация“, „Биотехнологии“

Симона Петрова – „Мис България 2024“ и студент в Техническия университет в София, разказва за избора на математиката и софтуерното инженерство, за ролята на учителите в мотивацията на младите и за своята кауза – поставянето на външни дефибрилатори на публични места

®

АЗ·БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 13 (1708) 3 – 9 април 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв.

Снимка Емилян Ягъмов

Повече от 350 музикални дарования от цялата страна представиха своя талант в рамките на XXX национален детски фолклорен конкурс „Диньо Маринов“, организиран от ЦПЛР – ОДК, Варна, със съдействието на Регионалното управление на образованието и с финансовата подкрепа на местната община

Подобности на стр. 20

Учителските заплати се увеличават с 15% от 1 март

С 15% се увеличават основните работни заплати на учителите от 1 март 2025 г., като се отчитат и придобитите степени на кариерно развитие. Това става по силата на Анекс към Колективния трудов договор в системата на предучилищното и училищното образование, който бе подписан от министъра на образованието и науката Красимир Вълчев и социалните партньори на заседание на Отрасловия съвет. За целта в държавния бюджет са осигурени 622 млн. лева.

По силата на подписания документ 2131 лева ще бъде началното възнаграждение за учител, възпитател, ръководител на направление „ИКТ“. Същото е то и за психолози, педагогически съветници, логопеди, рехабилитатори на слуха и говора, корепетитори, хореографи и треньори по вид спорт.

Директор на образователна институция ще получава минимум 2596 лв., а заместник-директор – 2401 лв. Заплатите на старши учителите и старши възпитателите започват от 2198 лв. Главен учител и главен възпитател ще получават от 2283 лв. от 1 март тази година.

Договорено е при възнагражденията на непедagogическия персонал да се достигне не по-малко от минималните основни месечни работни заплати, които са в сила от 1 януари 2025 г.

Заложени са увеличения на допълнителните средства за по-висока лична квалификация по квалификационни степени от I до V, както и за образователна и научна степен „доктор“ или за научна степен „доктор на науките“, свързана с изпълняваната работа, както и на лекторските възнаграждения.

Подписи под Анекса от страна на социалните партньори положи председателят на Съюза на ръководителите в системата на народната просвета в България Диян Стаматов, на Сдружението на директорите в средното образование в Република България Асен Александров, на Синдиката на българските учители към КНСБ Янка Такева, на Синдикат „Образование“ към КТ „Подкрепа“ Юлиан Петров и на Независимия учителски синдикат към КНСБ Аспарух Томов. **АЗ·БУКИ**

България е на картата на изкуствения интелект

Надграждането на суперкомпютъра Discoverer ни нарежда сред най-добрите в света

Зина СОКОЛОВА

Консорциум „Петаскейл суперкомпютър – България“ и „София Тех парк“ представиха изпълнението на проекта за надграждане на суперкомпютъра Discoverer (www.discoverer.bg), който е част от Европейското съвместно предприятие за високопроизводителни изчисления European High Performance Computing Joint Undertaking (EuroHPC JU).

Надграждането на високопроизводителната машина, разположена в „София Тех парк“, е по процедура на Европейското съвместно предприятие (EuroHPC JU), в която консорциумът „Петаскейл суперкомпютър България“ участва в края на 2023 г. Discoverer е

първият от суперкомпютрите на ЕС, който е обновен след създаването му през 2021 г.

„Суперкомпютърът ни поставя не само на картата на високоизчислителните машини, но и на картата на развитието на изкуствения интелект – заяви в своето приветствие министърът на образованието и науката Красимир Вълчев. – Убеден съм, че българските научни организации и висши училища ще подобрят своето представяне в научните изследвания благодарение на тази инфраструктура. Надявам се да успеем да направим промените в образованието, които подготвяме, и да се справим с най-голямото ни изоставане през последните години и по математика, и по природните науки – там, където до голяма степен се създават

уменията за работа в променяния се дигитален свят. Ако успеем в това, ще можем да задържаме най-добрите деца в България.“

В своето приветствие вицепремиерът Томислав Дончев засегна проблема с футурофобията – страха от бъдещето. И даде комични примери как в миналото са смятали, че човек ще пострада, ако се намира в превозно средство, което се движи с 40 км в час.

„Сега също се насажда страх от изкуствения интелект, но това не бива да се допуска, защото ще направим огромна грешка. Бъдещето, така или иначе, ще дойде и ако му се съпротивяваме, ще останем на опашката. А имаме уникален шанс да докараме бъдещето по-бързо при нас“, заяви още вицепремиерът.

На стр. 2

България е на картата...

От стр. 1

„България е имала и продължава да има ясна политическа воля и стратегическа цел за развитие на нови индустрии и нови технологии – заяви Петър Статев, председател на Надзорния съвет на „София Тех парк“. – Това ни помогна да спечелим следващия проект за изграждане на най-голямата единична изследователска инфраструктура в България – фабриката за изкуствен интелект BRAIN++, за която тепърва ще говорим през следващите години. Работим от 4 години с EuroHPC JU. Съвместното предприятие прави нещо много важно – не само съфинансира в европейската мрежа от суперкомпютри, но измерва непрекъснато и има статистика коя от тези инвестиции колко е ефективна. И тук искам да подчертая, че нашият изчислителен комплекс не е от най-големите. Но от гледна точка на ефикасността може да се съизмерваме с най-големите в Европа.“

Обновеният компютър предоставя нов клас функционалности и увеличава значително своята производителност, като по този начин отговора на нарастващите нужди на потребителите – научни общности и бизнес. Машината е надградена с графични процесори и памет, които подобряват работата ѝ и дават възможност да бъдат предоставени допълнителни специализирани услуги на малки и средни компании в областта на изкуствения интелект. Чрез новите системи за съхранение на данни машината вече е усъвършенствана и специализирана за обучение на невронни мрежи, работа с големи езикови модели, изкуствен интелект, създаване на дигитални двойници, машинно обучение и други изчислителни задачи.

Обновеният Discoverer ще продължи да предоставя широк кръг от услуги на изследователските общности, бизнеса и публичния сектор в Европа. С повишената си производителност и възможности суперкомпютърът ще бъде стратегически актив за развитие на науката и ще подпомогне разработването на приложения с промишлено и обществено значение за Европа.

Изпълнението на проекта започва в края на 2023 г., когато консорциум „Петаскейл суперкомпютър България“ сключва договор със Съвместното предприятие, компанията за телекомуникационни и дигитални решения „А1 България“ и с френския технологичен лидер Eviden за надграждане на системите на високопроизводителната машина Discoverer.

Към сегашните системи на Discoverer са добавени компоненти за подобряване на производителността и две нови системи за дългосрочно съхранение на данните и за задачи, изискващи интензивни изчисления. По този начин са разширени ефективно паметта на високопроизводителната машина и капацитетът ѝ с цел да отговори на увеличаващите се изисквания.

Българският петаскейл суперкомпютър Discoverer е част от мрежата за високопроизводителни изчисления на ЕС и е с изчислителна мощ 4,5 петафлопа и върхова производителност 6 петафлопа. Той е в световната класация за високопроизводителни машини Top 500. Проектът за създаването на Discoverer е финансиран от националния бюджет на България и от EuroHPC JU. Машината се управлява от консорциум „Петаскейл суперкомпютър България“ с участници „София Тех парк“ АД, асоциация „Национален център по компютърни приложения“ и Стратегическия център за изкуствен интелект. Организацията обединява познанията и над 15-годишния опит на български учени и инженери.

В събитие взеха участие и вицепрезидентът на EuroHPC JU Марк Андерсън, представители на български и международни високотехнологични компании и организации. Видеообръщение отправи еврокомисарят с ресор „Стартъпи, изследвания и иновации“ Екатерина Захариева.

Докторант изготви електронен каталог на научно списание на „Аз-буки“

Боряна ТРАЙЧЕВА

Електронен каталог на научното списание „Математика и информатика“, издавано от Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“, изготви Слави Кадиев – докторант

във Факултета по математика и информатика към Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Каталогът обхваща изданията на сп. „Математика и информатика“ в периода 1958 – 2011 г. и включва обзор на различните названия, които списанието е носило през годините: „Математи-

ка и физика“ (1958 – 1975), „Обучението по математика“ (1976 – 1987), „Обучението по математика и информатика“ (1988 – 1993) и „Математика и информатика“ (1994 – днес).

Следват 314 страници със снимки на съдържанието на всеки брой, излязъл в периода

1958 – 2011 г.

Усърдието на Слави Кадиев ще донесе незаменима полза за академичната общност. Каталогът значително ще улесни търсенето на статии в дългогодишната история на списанието, особено що се отнася до статии по дадена тема или написани от конкретен учен.

Със 70 лв. нараства компенсацията за дете, неприето в градина

Предвижда се увеличението да влезе в сила със задна дата от 1 март 2025 г.

На 580 лв. да нарасне месечният размер на средства за компенсиране на разходите на родителите за дете от 3-годишна възраст до постъпването в I клас за 2025 г., което не е прието в държавни или общински детски градини или училища поради липса на свободни места. Това предвижда проект на заповед на министъра на образованието и науката, публикуван за обществено обсъждане. В нея се посочва, че увеличението трябва да влезе в сила със задна дата – от 1 март 2025 г.

Към момента родителите, чието дете не е прието в градина поради липса на свободни места, получават месечна компенсация от 510 лв. А от август 2023 до февруари 2024 г. нейният размер беше 457 лв.

Наредбата за компенсирането на такива семейства е приета с Постановление 76 на Министерския съвет

от 2021 г. Тя предвижда месечният размер на средствата за компенсиране на разходите, пряко свързани с отглеждането и обучението за едно дете, да не надвишава средния месечен размер на средствата от държавния бюджет за издръжката на дете в предучилищното образование в общинските и държавните детски градини и училища за съответната календарна година, който се определя със заповед на министъра на образованието и науката.

В Наредбата са разписани и правилата за това кои родители имат право да получават компенсация по нея. Тези с деца от 3-годишна възраст до постъпването им в I клас трябва да отговарят на няколко условия. Сред тях са: детето да е кандидатствало в държавна или общинска градина, в чийто прилежащ район се намира настоящият му адрес, но да

не е прието поради липса на свободни места; общината по настоящия адрес на детето да не е предложила друго равностойно място, а родителите да не получават подпомагане от държавния бюджет.

Възстановяват се разходи за заплащане на такси по договори за обучение, сключени с частна детска градина или частно училище, с лица, регистрирани като търговци, или с юридически лица с нестопанска цел, предоставящи организирани услуги за деца, както и с физически лица.

Право на компенсация имат и родителите на деца от 3-месечна възраст до 3 г., които не са приети в ясла или яслена група на детска градина.

Бележки, становища и предложения могат да бъдат изпращани към Дирекция „Финанси“ – МОН (d.kotseva@mon.bg), 24 април 2025 г. **АЗБУКИ**

Възпитаници на СМГ и МГ – Варна, със златни медали на олимпиадата по философия

Математици са двамата златни медалисти от националния кръг на XXXVII ученическа олимпиада по философия, съобщава Пресцентърът на МОН. Състезанието се проведе в Хуманитарната гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ в Пловдив.

Медалистите в първа възрастова група (VIII – X клас) са Христиан Цветков от Софийската математическа гимназия „Паисий Хилендарски“ – златен медал, Симеон Кърджиев от Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“ – сребърен медал, и Крум Киров от Националната природо-математическа гимназия „Акад. Л. Чакалов“ в София – бронзов медал.

Във втора възрастова група (XI – XII клас) златното отличие спечели Ивайло Христов от Математическата гимназия „Д-р Петър Берон“ във Варна, сребърен медал заслужи Венцислав Велев от МГ „Баба Тонка“ в Русе, а Илия Илиев от Американския колеж в София се окичи с бронзов медал.

Учениците пишат есета по фрагменти от творчеството на философи Блез Паскал, Сьорен Киркегор, Едмунд

Снимка Пресцентър на МОН

Медалистите от националния кръг на XXXVII ученическа олимпиада по философия

Хусерл, Лудвиг Витгенщайн и Морис Мерло-Понти. Решават и тест, насочен към общообразователната и профилираната им подготовка по философия. Голямата част от тях правилно посочиха, че етиката на Кант ни учи не как да бъдем щастливи, а как да станем достойни да бъдем щастливи.

В олимпиадата участват 69 ученици от 29 училища от 16 града. С най-много участници – 8, е представена Националната гимназия за древни езици и култури, а по 7 имат Софийската математическа гимназия и столичната Първа английска езикова гимназия. **АЗБУКИ**

БАН гостува на регионите

За десети пореден път срещата на жените в науката и бизнеса се провежда в Бургас

Донка ТЪНКОПИЕВА

Стана традиция да провеждаме такъв тип срещи между жени, които са представители на науката и бизнеса, жени, доказали своята роля в обществения живот. Много успешни и видни лектори сме имали през изминалите години, много интересни теми сме дискутирали. Радостна съм, че тази година наш специален гост е новоизбраният председател на Българската академия на науките чл.-кор. проф. Евелина Славчева, каза координаторът на Регионалния академичен център на БАН в Бургас проф. Севдалина Турманова при откриването на десетата поредна среща на жените в науката и бизнеса, която се проведе в Бургас.

Организатори на събитието са проф. Турманова и инж. Видка Вълчева – зам.-председател на Търговско-индустриалната камара в Бургас.

Инж. Вълчева благодари на присъстващите, подчертавайки, че 10 години форумът предизвиква интереса на аудиторията, което е доказателство за полезността му.

„Безспорно, имаме нужда от наука, за да се справим с глобалните предизвикателства на съвременния свят. Науката пък има нужда от жени, с тяхната креативност, целеустременост, борбеност и не на последно място активност, с които допринасят за развитието на света към по-добро“, каза проф. Мария Нейкова, областен управител на Бургас. Тя не

пропусна да поздрави организаторите и участниците за инициативата.

„Благодаря за възможността да бъда сред вас. Тук усещам специалната енергия, която излъчваме. Много харесвам слогана, който решихме да следваме, а именно „БАН гостува на регионите“, като поставяме началото в Бургас. През следващата година ще бъде „БАН присъства в регионите“, защото сме убедени, че за да продължи да се развива Академията и нейното място в обществото да е все по-видимо, трябва да се отворим към цялата страна“, каза председателят на БАН чл.-кор. проф. Евелина Славчева. Тя е първата жена, която оглавява Българската академия на науките в нейната 155-годишна история. Проф. Славчева представи приноса на Академията в развитието на националната научноизследователска и иновационна система. Изброи и деветте научноизследователски направления, които обхващат научните звена на Академията, и представи проектната дейност на БАН, като подчерта, че това е основен източник за финансиране на изследователската активност на учените.

Главният научен секретар на БАН проф. Нели Косева изнесе презентация на тема „Ролята на жените учени от БАН за духовното и технологичното развитие на България“. В нея тя представи данни, свързани с Европейската рамка за правата на жените и статистическа информация на НСИ за 2015 г.

за учените в България. От тях стана ясно, че е постигнато приблизително равенство на половете в науката, като жените са 53%, а мъжете 47% от общия брой изследователи в държавния сектор и в сектор „Висше образование“. В това отношение България е сред водещите държави в ЕС.

Междувременно на работна среща между представителите на БАН и хора от бизнеса в Бургаска област кметът на Бургас Димитър Николов сподели своето желание науката да не бъде концентрирана само в столицата, а да има развитие и в регионите.

„Регионалният академичен център – Бургас, е малък, скромнен, но се опитваме непрекъснато да разработваме различни теми, да популяризираме дейността му. Моят призив, като представител на нашия регион, е да му обръщате внимание, да работим съвместно. Да не бъде науката концентрирана само в столицата, а да има развитие и в регионите“, каза при откриването на срещата градоначалникът.

В рамки на форума проф. Славчева представи историята и съвремението на БАН, както и поставените приоритети за периода 2024 – 2028 г. Представителите на бизнеса бяха запознати и с новите научни разработки на институти. Последващата дискусия изведе препоръки и предложения, които ще допринесат за по-ефективното партньорство и сътрудничество между бизнеса и научните среди.

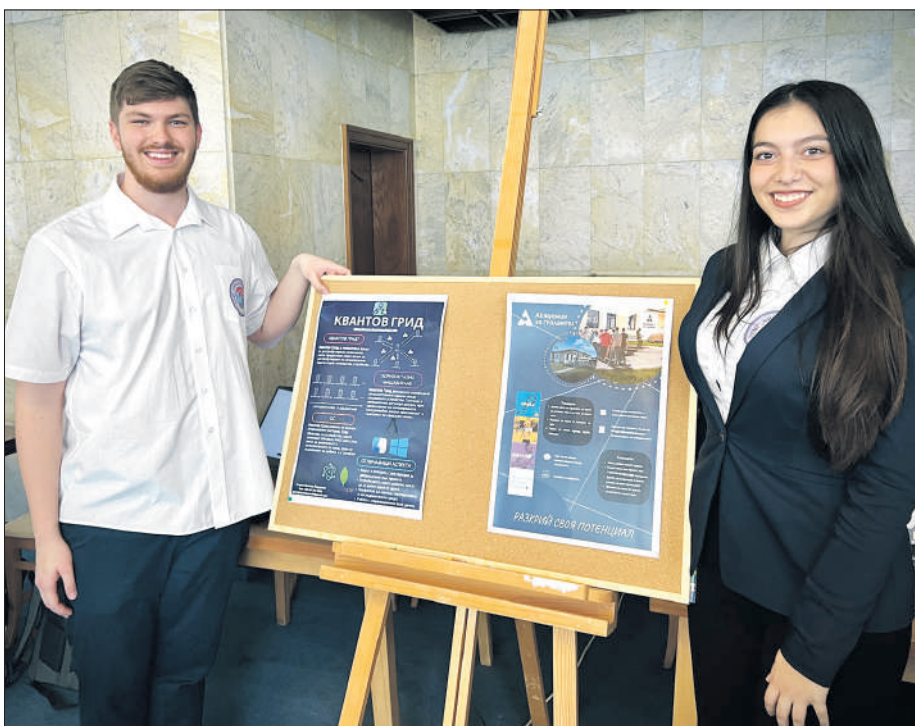
Математици обменят идеи

За петдесет и четвърти път математици се събраха за обмен на идеи, представяне на доклади и връчване на отличия на учители и ученици. 54-тата пролетна конференция на Съюза на математиците в България бе открита в курортен комплекс „Слънчев ден“ и продължава до 3 април. Организатори са Съюзът на математиците – секция Варна, и Математическата гимназия „Д-р Петър Берон“.

Сред официалните гости на форума са кметът на Варна Благомир Коцев, началникът на Регионалното управление на образованието Ирена Радева и Антоанета Хинева, директор на дирекция „Образование и младежки дейности“ в морската община.

„Във Варна науката е на почит, а младите ни таланти прославят града не само у нас, но и по света. Научните събития, особено в областта на математиката, са от изключителна важност, защото събират най-светлите умове и създават предпоставки за напредък в много сфери“, обрна се към участниците в конференцията кметът Коцев.

Конференцията привлича специалисти, ангажирани с развитието на математиката и информатиката, които представят доклади и научни съобщения. Тя служи и като платформа за професионална квалификация на учителите, насърчавайки обмена на добри практики и иновативни методически подходи. В ученическата секция на конференцията се представят най-добрите проекти на младите таланти в областта на математиката и информатиката. Ученици представят и песен, посветена на математиката, чийто текст и музика са

Георги Йорданов от Профилираната природо-математическа гимназия „Никола Обрешков“ в Казанлък представя своята разработка „Квантов грид“

създадени с помощта на изкуствен интелект.

Институтът за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии (INSAIT) и Факултетът по математика и информатика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ представят съвместната бакалавърска програма Explorer, по която се предоставят стипендии за обучение на родни дарования в областта на математиката и информатиката.

В рамките на събитието са отличени и преподавателите Цветелина Пеева (математика) и Десислава Рачева (информатика), които са носители на наградата на Международната фондация „Св. св. Кирил и Методий“ и Съюза на математиците в България. **АЗ-БУКИ**

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

Къде е проблемът?

Ивелина СТОЯНОВА*

Едно от най-широко дискутираните правила в българския книжовен език засяга членуването на съществителните имена от мъжки род с пълен или кратък определителен член в зависимост от позицията, която заемат в изречението.

Много грешки възникват в изречения с глагола съм като част от т.нар. съставно именно сказуемо, например: **Къде е проблема? – Къде е проблемът?; *Как е тонуса? – Как е тонусът?; *Колко е часа? – Колко е часът?; *Това е човека – Това е човекът; *Такъв е закона – Такъв е законът; *Тук е проблема – Тук е проблемът.* Понякога може да се направи проверка, като се замени съществителното с местоимение: ако може да се замени с местоимението *той*, значи трябва да се членува с пълен член; а ако на мястото на съществителното може да се постави местоимението *него*, значи се членува с кратък член. С тази проверка лесно можем да решим как да членуваме: *Къде е той (проблемът)? Такъв е той (законът).* Друг формален белег за употребата на пълен член са предлозите: след предлог не може да има съществително или словосъчетание, въведено с предлога, което е в подложна позиция, и следователно не трябва да се употребява пълен член: **По тези въпроси се очаква отговор от председателя на комисията; *Неочаквано тя се скара с началникът на брат си.* Правилно е: *По тези въпроси се очаква отговор от председателя на асоциацията; Неочаквано тя се скара с началника на брат си.*

Понякога обаче е трудно да се направи проверка, затова е добре да се познава правилото. Членуваме с пълен член в следните случаи:

1. Ако съществителното от мъжки род или словосъчетанието с него е подлог в изречението (и можем да го заменим с *той*), например: *Шофьорът спря на червено; Първият автомобил е патентован от Карл Бенц през 1886 година; На последната среща беше обсъден проектът за строежа.*

2. Ако съществителното от мъжки род или словосъчетанието с него е приложение към подлога, например: *Иван, футболистът, ми беше приятел; 24 май, най-светлият български празник, обединява целия ни народ.*

3. Ако съществителното от мъжки род или словосъчетанието с него е част от съставно именно сказуемо след глаголите съм, оказвам се, ставам, например: *Ти си човекът; Новодошлият се оказа приятелят на сестра ми; Той стана любимецът на компанията.*

*Д-р Ивелина Стоянова е главен асистент в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ към Българската академия на науките.

Снимка „Аз-буки“

25 университета представя Панорамата на висшето във Видин

Снимка Автоспорт

Щандовете на университетите предизвикват голям интерес сред посетителите

Борислава БОРИСОВА

Общо 25 висши училища от страната взеха участие в третото издание на „Панорама на висшето образование – Видин 2025“. Събитието се проведе в 130-годишната сграда на Синагогата в града, превърната днес в Културен център „Жул Паскин“. В рамките на два дни кандидат-студентите и всички посетители имаха възможност да получат актуална информация за условията за кандидатстване, прием, обучение и възможности за професионална реализация след завършване на висше образование и по този начин да направят правилен и информиран избор къде да продължат своето обучение.

Събитието се организира съвместно от Община Видин, Центъра за подкрепа за личностно развитие с предмет на дейност карьерно ориентиране и консултиране и в партньорство с Регионалното управление на образованието във Видин.

„Панорамата на висшето образование е изложение на възможностите, които дават нашите висши училища. Академичната реализация на младите хора може да даде огромен тласък на развитието на Видин и страната ни“, каза по време на откриването кметът на Община Видин д-р Цветан Ценков.

Областният управител на Видин Ани Арутюнян приветства организаторите, като отбелязва приноса на традиционния форум във формирането на правилния избор за бъдеща професионална реализация на кандидат-студентите.

Щандовете на университетите предизвикаха голям интерес сред учениците. Особено любопитни за младите хора бяха и разговорите с представителите на академичните среди на различните университети.

Бизнесът предлага да създаде ръководство за охранители в училища

Българската камара за охрана и сигурност предлага да разработи Специализирано ръководство за охранители, работещи в училища, съобщава на своята страница Българската стопанска камара. Идеята е изложена по време на четвъртата междуинституционална среща в Министерството на труда и социалната политика, посветена на превенцията на противообществените прояви на деца на обществени места, включително търговски обекти.

Ръководството ще включва практически указания и протоколи за действия на охранителите в обичайни и извънредни ситуации. Ще предоставя и информация за разпознаване на предпоставки за проблемно поведение при младежи и деца, подходи за деескалация в случаи на проблемно и агресивно поведение при младежи и деца, разпознаване на симптоми за евентуална употреба на наркотични вещества и за откриване на неадекватни прояви от ученици. В ръководството ще бъдат описани и подход и правомощия в случай на агресия от ученици, необходимост от задържане на нарушители и други.

Българската камара за охрана и сигурност предвижда в изработването на ръчника да бъдат включени училищен психолог, педагог и представител на МВР със специфични компетенции за работа с проблемни деца. Ръководството може да служи и като учебно помагало за обучения на охранители за училища и други обекти с деца и младежи.

Ако училищата са организирали звена за самоохрана, подобно ръководство би било още по-полезно и необходимо. А ако охраната се осъществява от охранителна фирма, училищата биха могли да изискват да организират допълнително въвеждащо обучение по темите в Специализираното ръководство, смятат от Камарата.

Педагози или психолози от училището също могат да се включат в обучението с указания относно подхода и действията спрямо ученици в различни ситуации, като например деескалация в случаи на агресия или друго неприемливо поведение. **АЗБУКИ**

Първи стъпки в карьерния път

Зрелостници от столичното 19. СУ „Елин Пелин“ организират двудневно събитие за ученици с работилници и срещи с компании

Цветелина ПЕТРОВА

Дванайсетокласници от столичното 19. СУ „Елин Пелин“ организират двудневно карьерно събитие, в рамките на което ще се проведат работилници и срещи с представители на компании от различни сектори и сфери. Инициативата ще се състои на 14 и 15 април от 10:30 до 15:00 часа в сградата на училището.

Събитието е отворено за всички желаещи. Входът е свободен, като трябва да се направи предварителна регистрация. Целта на инициативата е да вдъхнови младите хора да открият своето призвание и да направят информиран избор за бъдещото си карьерно развитие.

„Това събитие е уникално, защото е организирано от ученици за ученици. Знаем от какво имаме нужда, и искаме да създадем пространство, където всеки да открие своя път и вдъхновение“, споделят организаторите.

Идеята е разработена в рамките на един от модулите в часовете

по предприемачество. Учениците започват работа по концепцията за събитието в началото на ноември миналата година. Те решават да не се ограничат само до представянето на идеен проект за карьерно събитие, а и да го реализират. Така могат да приложат наученото и своите идеи на практика.

„Няма по-добър индикатор, че учениците са инициативни, от това, че са създали това събитие. То ще даде потенциална възможност присъстващите да започнат своя карьерен път“, споделя учителят по предприемачество на дванайсетокласници Калин Радулов.

Той е горд, че зрелостниците ръководят сами проекта. Преподавателят по-скоро влиза в ролята на мениджър и координатор. „Исках да покажа на учениците, че да организиращ подобно събитие, не е много сложно и че те имат условията и потенциала да го направят сами“, казва Радулов.

Преподавателят дава за пример, че гимназистите влизат заедно с него в срещите с компаниите и така участват и в процеса на търсене на потенциални партньори на събитието.

Организаторите очакват в карьерния форум да се включат между 8 и 10 компании от различни сектори и сфери – маркетинг, застраховане, банки, счетоводство, езици.

„Идеята е да привлечем максимално много компании, които са отворени към идеята да наемат и да предоставят стажове на младежи, които тепърва завършват образованието си. Така учениците, които посетят събитието, ще могат да се ориентират къде да започнат карьерния си път“, допълва учителят по „Предприемачество“.

В рамките на събитието ще се проведат работилници, които ще позволят участниците да развият ключови умения като комуникация, работа в екип и изграждане на професионално CV. Те ще се водят представители на компаниите. Изявени професионалисти от различни сфери ще споделят своя път към успеха и ще дадат полезни съвети за кариера. Ще има и панели с въпроси и отговори. Така учениците ще имат възможност да зададат въпросите си директно на експертите.

Организаторите имат желанието да направят събитието регулярно.

Гимназисти отбелязват Деня на испанския език и култура с фиеста

Снимка ЕГ „Д-р Петър Берон“ – Кюстендил

Фиестата има за цел да насърчи интереса и мотивацията на младите хора за изучаване на испански език и да представи разнообразните училищни и извънкласни дейности на испански език, които Езиковата гимназия „Д-р Петър Берон“ в Кюстендил предлага

Северина ДИМИТРОВА

За поредна година учениците от клубовете за занимания по интереси „Испания – традиции и култура“ и „Училищен театър на испански език“ към Езиковата гимназия „Д-р Петър Берон“ в Кюстендил организират вълнуваща фиеста, с която отбелязват Деня на испанския език и култура.

Водещите на събитието Александра Василева, Ина Димитрова, Йоана Синорска и Петя Васева – ученички от XI клас, представят постиженията на учениците, изучаващи испански език, в различни конкурси, организирани от отдел „Образование“ към Посолството на Испания.

Те показват за първи път пред публиката и новия брой на двуезичното списание на клуб „Испания – традиции и култура“, което този път е посветено на родното им място – „Кюстендил – град с богато минало и обещаващо бъдеще“.

С невероятна емоция и завладяващ глас Йоана

Крумова – ученичка от XI клас, докосва сърцата на всички с изпълнението си на песента „Vas a quedarte“ на испанската поп певица Айтана.

Публиката се потапя в магията на испанския танц с великолепно изпълнение на Виктория Васева, Ивена Шопска, Петя Домозетова, Рая Сръндера и Цветомира Тодорова – ученички от XII клас.

Испаноезичните театрали на Езиковата гимназия в състав Виктория Ангелкова, Виктория Андонова, Велизара Стоева, Василена Велинова, Борис Захариев, Деяна Николова, Михаил Захариев, Веселин Ивчев и Виктория Георгиева – ученици от XII клас, поставят отново на сцена пиесата „Марибел и странното семейство“ на известния испански драматург Мигел Мухура. С нея те участват в XXV национален фестивал за училищен театър на испански език, организиран от отдел „Образование“ към Посолството на Испания, и печелят първо място в категория Б – Награда за най-добра постановка.

Снимка 14. ДГ „Дружба“ – Варна

Куфарчето от пътуващата детска библиотека отново е на гости при децата от 14. ДГ „Дружба“ във Варна. Като всеки друг път, то е пълно с пъстри книжки, възшебни истории и вдъхновение. Малките читатели с нетърпение разтвориха страниците и се потопиха в света на приключенията, приказните герои и красивите илюстрации

Ученици от Кюстендил със злато по роботика

Има предложение училището им ОУ „Проф. Марин Дринов“ да стане средно, предстоят дебати

Тони ИЛИЕВА

След успешното преминаване на есенния и зимния кръг и натрупване на най-висок актив от точки учениците от клуба по роботика Robo Drin към ОУ „Проф. Марин Дринов“ в Кюстендил доказват за пореден път своя талант и усърдие, като завоюват отново няколко убедителни победи в две от състезателните дисциплини във финалния кръг на престижната надпревара във Варна. Благодарение на упоритата си работа, технически умения и внимание към детайла отборът спечели четири призови места в ключови дисциплини. Младите разработчици завоюват в основните категории – „Робо рали“ (златен и сребърен медал) и „Следене на линия“ (златен и бронзов).

Дриновците получават и специална награда от съдиите за отбор с натрупан най-голям актив от точки и станал национален шампион в тези категории.

Героите на този успех са общо шест възпитаници на училището. Става въпрос за талантливите момичета от V клас Стефани Боянова и Никол Милева и изключителните момчета от VII клас Дилън Веселинов, Кристиан Ледеров, Максим Методиев и Симеон Любенков.

От ОУ „Проф. Марин Дринов“ отправят благодарност към ръководителя им Георги Тодоров, който с професионализъм, отдаденост и желание за развитие довежда отбора до този логичен и заслужен успех.

„Нашият успех не би бил възможен без подкрепата и помощта на Община Кюстендил и на директора на едно от технологичните предприятия в града Бойко Недялков. Гордеем се с нашия клуб по роботика, доказвайки, че бъдещето принадлежи на тези, които умеят да мислят, проектират и създават“, посочват още от училището.

А само преди броени дни от Община Кюстендил предлагат чрез доклад на записка пред Общинския съвет

Рободриновците от Кюстендил са безапелационни победители в Националното състезание по роботика

– Кюстендил, основното училище да се преобразува в средно и в него да бъде разкрита една паралелка за професионално обучение в дуална форма след VII клас за учебната 2026/2027 г. по професията „Роботика“ от професионално направление „Електроника и автоматика“ от Списъка на професиите за професионално образование и обучение.

В мотивите на предложението е посочено, че учениците ще продължат обучението си в училището, в което са получили основно образование. Намалява се и рискът от отпадане на ученици от уязвимите групи от квартал „Изток“, които са 19% от обучаващите се в ОУ „Проф. Марин Дринов“. По този начин се насърчават учениците за включването им в системата на професионалното образование и придобиване на професионална квалификация.

ОУ „Проф. Марин Дринов“ е иновативно в периода 2021 – 2025 г., което работи по направленията „Роботика“ и „Приложно програмиране“. Тази дейност се актуализира ежегодно и е традиционна за учи-

лището. Отборът по роботика всяка година участва и печели национални състезания, което е гордост не само за училището, но и за Кюстендил. През настоящата година учебното заведение кандидатства с нов проект, за да продължи да е иновативно.

Отделно от това броят на учениците в VII клас в училищата в община Кюстендил към 1 март е 378, а в IV клас е 401. Това дава възможност държавният план-прием за 2026/2027 учебна година да бъде завишен с една паралелка, посочват в мотивите си от Община Кюстендил.

В крайна сметка обаче, предложението на кмета на областния град инж. Огнян Атанасов е изтеглено и не се стига до гласуване. По темата предстоят срещи през този месец, на които ще се разисква има ли необходимост от преобразуване на училището и какви ще бъдат предстоящите действия.

Държавният план-прием ще бъде предложен до 15 януари 2026 г., а преобразуването ще стане факт едва след решение на общинските съветници.

Иновативен форум събира учители от седем области

Учители от седем области на страната споделят разнообразни методически подходи в рамките на форум по Националната програма „Иновации в действие“ с домакин 23. СУ „Фредерик Жолио-Кюри“ в София, съобщават от Пресцентъра на МОН.

Четиридневното събитие събра образователни екипи от цялата страна – София-град и София-област, Благоевград, Гоце Делчев, Кюстендил, Кърджали и Велинград, представители на институции, университети, организации и експерти, обединени от обща цел.

Учителите представят добри практики чрез използване на визуални, интерактивни и практически елементи, като успяват не само да демонстрират своите постижения, но и да вдъхновят с идеи за прилагане на нови подходи в класната стая.

Форумът бе открит с интегративен урок на тема „Пролетни фолклорни празници“, представен от учениците от II клас и хореографските паралелки на 23. СУ. В атмосферата на Благовещение децата пресъздават обичаи, представят народни танци и вплитат съдържание от учебния предмет „Човекът и родината“ и математика.

„Работливите пчелички“ от II клас от 23. СУ с класен ръководител София Илиева се представят с открит урок „Наръчник на севката“, който е част от тематичното съдържание на иновация „Българче“. В рамките на три седмици чрез екипна работа те проучват информация за севките органи, работят по проект, като създават краен продукт – „Наръчник на севката“, който представят пред учители и родители.

В рамките на форума са представени също изнесени уроци в нестандартна учебна среда (учебни часове сред природата, в музеи, библиотеки и театри). Учениците учат чрез наблюдение, преживяване и активно участие, като се развиват не само познавателно, но и емоционално, културно и естетически. Подчертано бе, че включването на родителите в организацията на тези дейности засилва партньорството между училище и семейство.

При преподаване чрез дизайн мислене и решаване на реални проблеми ученици работят по проекти, които ги насочват към създаване на иновативни решения на реални житейски или обществени проблеми.

Представени бяха също модели за поведение и инструменти за тренинги за социално-психологическа подкрепа на ученици и педагогически специалисти, насочени към дейности, свързани с бедствия, аварии, преодоляване на кризи и други критични ситуации.

В рамките на форума някои училища показват как прилагат метода си в реална учебна среда. Включен бе интердисциплинарен подход – комбиниране на знания от различни учебни предмети, визуализация и онагледяване – чрез макети, постери, технологични средства, експериментални материали, STEM демонстрации.

Всички подходи не само разкриват разнообразието от възможности за съвременно преподаване, но и показват как партньорството, споделяният опит и отвореността към новото могат да преобразят учебния процес. **АЗБУКИ**

Снимка Пресцентър на МОН

„Не“ на опиятните

За вредата от синтетичните вещества и опиатите разговарят служителите на Районното управление в Белене и възпитаниците от трите училища в града – ОУ „Васил Левски“, СУ „Димчо Дебелянов“ и Професионалната гимназия по ядрена енергетика „Мария Склодовска-Кюри“.

В беседата с учениците от IV до XII клас акцентът е поставен върху актуалния проблем с електронните устройства за пушене – доколко те са законни и какви видове са. Лекторите запознават учениците с начините на разпространение и как да се предпазят от закупуване и употреба на такъв вид устройства.

Важен момент от презентацията е въздействието на синтетичните вещества върху психиката и необратимите последици за организма. Като добра практика посочват ролята на семейството, учителите и полицията – изграждането на доверие и примера, който те ще вземат като модел на поведение.

Насочват вниманието на децата и към това, че личността определя поведението, а не нещо, което ги прави „готини“ за момент и ги поставя в рамката на зависимостта.

Според експертите важно е младите хора да съумеят да направят избор на база реална преценка, а не въз основа на моментна емоция и желание да се „впишат“ в средата. По думите им, нужно е да осъзнаят, че са важни за себе си, а не интересни и модерни за околните.

На група от ученици от горен курс в СУ „Димчо Дебелянов“ е предоставена възможност да видят, макар и чрез симулация, ефекта на наркотичните вещества върху организма. Чрез помощта на симулационни очила някои от учениците успяват да усетят дезориентацията, която настъпва след употребата на забранени субстанции.

Темата предизвиква интереса на учениците. Те изразяват желание за повече срещи от подобен вид, в които освен теория могат да научат и за реални случки и нагледно да видят какво представляват част от синтетичните вещества.

Лектори на беседата на тема „Синтетични вещества и опиати“ са инспектор Георги Георгиев от сектор „Борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни“, инспектор Александър Атанасов и инспектор Георги Иванов от сектор „Противодействие на криминалната престъпност“ при ОДМВР – Плевен, заедно със специалистите при Превантивно-информационния център по зависимости – Плевен, Цветомир Стефанов и Радослав Христов.

В разговора участие взимат и служители от Районното управление в града – началник група „Охранителна полиция“ ст. инспектор Кирил Радулов, инспектор Милен Беев, инсп. ДПС Емил Лоринков и младши полицейски инспектор Цветослава Врайкова-Беева.

Темата за вредата от синтетичните вещества и опиати предизвиква интереса на учениците

Снимка: Авторът
Всеки клас дава своя кратък отговор на въпроса „СУ „Димчо Дебелянов“ за нас е...“, който е и надсловът на празничната програма на училището

Гимназията в Белене празнува

СУ „Димчо Дебелянов“ отбелязва 55 години от първия училищен звънец с редица инициативи

Общо 51 випуска са завършили СУ „Димчо Дебелянов“ в Белене за 55-те години от първия училищен звънец. Отбелязването на годишнината започва през март и ще завърши през септември. Сред първите инициативи е международният хандбален турнир за купата „Димчо Дебелянов“ в дните 24 и 25 март. И традиционната лекоатлетическа щафета винаги предизвиква голям интерес. Провеждат се и забавни игри за учениците от начален етап, баскетбол, футбол и волейбол за по-големите.

На 28 март – деня, в който се навършват 138 години от рождението на Димчо Дебелянов, в двора на училището ученици и учители поднасят венци и цветя на бюст-паметника на поета. Гости на тържеството под надслов „Средно училище „Димчо Дебелянов“ за нас е...“ по случай 55-годишнината на училището и 138 години от рождението на неговия патрон са кметът на Община Белене Милен Дулев и началникът на РУО – Плевен, Албена Томева. Те поздравяват учители, ученици и гости на празника. Албена Томева връчва плакет на директорката на беленската гимназия Анелия Генова.

на открито. В училището предлагат и столово хранене със здравословно и разнообразно меню. Учениците от начален етап получават безплатна закуска.

„В началото на учебната година открихме обновената спортна площадка за футбол, която е създадена по проект на Община Белене. Наред с ученето изключително важно е децата да спортуват. Трябва да им създаваме условия за повече движение, защото това е здраве“, обяснява директорката на гимназията в Белене. В училището са обособени кабинети по английски език, биология, химия, физика, музика и изобразително изкуство.

„Смея да твърдя, че сме в крак с дигиталното време, в което живеем. Разполагаме с три компютърни кабинета, а пет класни стаи са с мултимедия. Обзаведохме и оборудвахме с нов мултимедиен екран стаята по интереси, за да може учениците да я използват пълноценно при овладяването на забавни уроци в различни платформи“, споделя още Анелия Генова. Всичко това се осъществява по проекта „Образование за утрепния ден“. В процес на оборудване са и три STEM кабинета – два по информационни технологии и един по природни науки. Гимназията има и модерна обновена с нови книги библиотека, която всяка година обогатяват с художествена и учебна литература.

„Нашите ученици активно се включват в националната награда „Бисерче вълшебено“ и участват в онлайн четенията. Тази учебна година ще наградим най-четящите ученици в начален етап от нашата библиотека с екскурзия през юни до Плевен“, посочва директорката Генова.

Традиция за училището са организирането и участието в базари, в които се включват и ученици, и родители. Събраните средства използват за обогатяване на материалната база, както и за текущи ремонти.

„Съвместно с Община Белене планираме да извършим по проекти основен ремонт на всички санитарни възли, да подновим парното отопление и да подменим ВиК инсталацията, да ремонтираме и подменим плочките и пейките в училищния двор. Възнамеряваме да обновим работилницата и да я превърнем в модерна актова зала за тържества и конференции“, посочва събеседничката ни.

В края на разговора Анелия Генова пожелава на учениците си да вървят по пътя на знанието, да се развиват, защото това е пътят към реализиране на мечтите им. „Нека знаят, че учителите им преподават уроците от учебниците, но и се стремят да ги подготвят за живота, да им помогнат да намерят своето достойно място извън училище“, завършва тя.

Страницата подготви Ралица ГОСПОДИНОВА

Благодаря на всички учители и ученици, които се включиха в подготовката на празнична програма. Оценявам времето, което отделят, усилията и старанието, които вложат, за да се превърне 55-ият патронен празник на СУ „Димчо Дебелянов“ не само в празник за училището, но в празник за целия град“, разказва за „Аз-буки“ Анелия Генова, директор на СУ „Димчо Дебелянов“.

Сред любимите инициативи на възпитаниците е Денят на ученическото самоуправление – времето, в което учениците застават на местата на своите преподаватели. „Този ден винаги предизвиква много емоции у тях и им доказва, че не е лесно да си директор, учител, психолог и всяка друга позиция в училище“, обяснява директорката. Тази година в нейния стол сяда Люана Кюрчева от XII^в клас.

В рамките на честването на годишнината през май обществеността на Белене ще има възможност да наблюдава театралната постановка „Принц Всезнай“ от Венцислав Асенов, подготвена от театралното студио към училището. А за септември е планиран и празничният концерт „55 години СУ „Димчо Дебелянов“.

Генова разказва, че турнирът по хандбал и театралната постановка се осъществяват по Националната програма на МОН „Заедно в изкуствата и спорта“. Сформирани групи по нея са четири – театрално студио, народни танци, хандбал и волейбол. Групите за занимания по интереси пък са общо 12.

Истината е, че директорката и екипът ѝ използват всяка възможност да разширяват кръгозора на децата и да осмислят времето им в училище. По Националната програма на МОН „Образователни маршрути“ четири групи ученици от VIII и XI

Анелия Генова, директор

клас посещават различни културни, исторически и природни забележителности в България за пет дни.

Училището има и одобрена програма по „Еразъм+“ за периода от 2023 г. до 2027 г. „Тази година три групи учители ще участват в обучения в Хърватия, Чехия и Гърция и една група учители и ученици – в STEM обучение в Хърватия. Неотдавна приключи и проектът „Защита на правата на човека в Европа“ с работна среща във Франция“, посочва директорката.

През настоящата учебна година в училището се обучават 359 ученици в дневна, трима в самостоятелна и един в индивидуална форма. Заслужено се гордеят, че нямат отпаднали ученици. За обучението и развитието на учениците се грижи екип от 43-ма педагози и десет непедагогически специалисти. Разполагат с медицинска сестра от Община Белене, както и с ресурсен учител, психолог и логопед към Ресурсния център – Плевен.

„Училището ни е голямо, просторно, уютно“, казва Генова. Имат два физкультурни салона. Използват и спортната зала на Общината, която се намира в близост до училището. В двора има спортно игрище по хандбал, волейбол и баскетбол. Разполагат с фитнес зала и фитнес уреди

В този брой на „Аз-буки“ отиваме на гости в 79. ДГ „Слънчице“ в София. Тази година децата в нея са около 350 и най-вероятно и инициативите, които правят, са същият брой, ако не и повече. При тях няма сиви и скучни дни, защото всеки ден се случва нещо различно. Отбелязват всеки тематичен ден, правят възстановки на български обичаи и традиции, участват в конкурси и състезания и редовно приемат гости – доказани специалисти в своята област, било то бизнес, наука, кино.

Дуляна КОЧЕВА

Снимки 79. ДГ „Слънчице“ – София

В детската градина почитат българските традиции и обичаи

Заедно с главен асистент Елица Петкучева децата правят експерименти

Детската ни градина има богат реквизит от костюми за всеки празник“, разказва за „Аз-буки“ директорката на 79. ДГ „Слънчице“ Калина Иванова. Дрехите са събирани с години, като предишният ръководител и екипът му са отделяли средства от бюджета всяка година да допълват и разширяват асортимента, с който разполагат. „Немалка част от костюмите дори са шити или по поръчка, или с помощта не само на родителите, но и на учителите“, обяснява тя.

В началото на всяка учебна година Калина Иванова заедно с целия екип правят културен календар за живота в детската градина. Всички заедно се събират и обсъждат как ще отбележат значими дати, тематични дни и празници.

„При нас има график. Не отбелязваме празниците с всички групи, защото това би натоварило много всекидневието на децата. Но пък групата, която е подготвила нещо, го представя пред другите“, обяснява моята събеседничка. По този начин малчуганите се редуват в сценичните изяви, а пък гости на празника са всички без изключение и разбира се, в повечето случаи заедно със своите родители.

Освен културен календар в 79. ДГ „Слънчице“ има и сформирани и прекрасно работещи вътрешноинституционални комисии. Те са в различни сфери – екология, физическо възпитание и спорт, безопасност на движението по пътищата, интеркултурно образование, здраве, работа с родители и много други.

„Комисиите са създадени назад във времето, но в последните няколко години заедно с екипа осъвременихме дейността им в посока на това от какво наистина има нужда днес детето като обучение, образование и възпитание“, уточнява директорката.

Комисиите се оглавяват от педагогическите специалисти в зависимост от интересите, които имат. Иванова споделя, че в работата си се водят от просто правило – да се фокусират и да развиват силните страни на всеки човек. „И това важи не само за децата, но и за нас възрастните“, обяснява тя.

Във всяка комисия участват от трима до петима души от персонала. И всички са там не по задължение, а по желание. Отделните комисии работят по предварително начертан план, различен от културния календар, в който стрикт-

Калина Иванова, директор:

„Пътят към промяната в предучилищното образование е труден и дълъг. Първо трябва да се промени нагласата на редовия учител. Той трябва бъде по-гъвкав и по-адаптивен, защото времето, в което живеем, е динамично, нуждите на образованието се менят с бързи темпове.

Нагласата им към новото трябва да е позитивна, а не всяка промяна да се посреща с притеснение и отхвърляне. Хубаво би било нововъведенията да се възприемат като поредното предизвикателство, с което се сблъскват и което ще ги направи още по-добри професионалисти.

А когато нормативните актове и съержанието на образованието се правят с професионално отношение, това ще успокои и залетия от информацията родител, изгубил доверие и уважение към системата.

Освен това обучението на педагогическите специалисти във висшето училище трябва да стане още по-адекватно на съвременето ни.

Когато се променят тези неща, ще се променят и нагласите, а родителите ще върнат уважението към образованието и работещите в тази сфера.

Благодарна съм, че работя с прекрасен екип и сме наследили от предишния директор много добре ръководена детска градина. Не ни остава друго, освен да наградяваме и развиваме изграденото преди нас.“

но описват и изброяват всички инициативи, събития, срещи и работилници, които са решили да проведат през годината.

Комисията по екология например не само отбелязва значимите дати, но участва и в инициативи с пряко отношение към опазването на околната среда или благотворителни кампании с екологична насоченост.

Тази година работят съвместно с „Гората.бг“. „Ние ги потърсихме, а те с радост откликнаха“, разказва Калина Иванова. Когато разбират, че от „Гората.бг“ са направили кампания за събиране на семена на дървета, решават да се включат.

„Всички заедно решихме, че ще участваме. Събрахме семена от двора, организирахме разходки до близки паркове и зелени пространства и дори се обърнахме с призив към родителите на децата и те да се включат“, разказва въодушевено директорката.

И не спират дотук. Впечатлени от количеството събрани семена, от „Гората.бг“ им идват на гости с дръвчета, които засажда заедно с децата, и облагородяват двора на градината.

А колкото до това как успяват да въвлечат майките и бащите в голяма част от заниманията и активностите, отговорът е повече от лесен – с ентузиазъм, любов и старание към всичко, с което се захващат. Включват се и в кампанията „Засади дърво за Коледа, вместо да отсечеш“.

„Всичко това се ръководи от Комисията по екология. Те се занимават с всичко свързано с инициативите“, посочва моята събеседничка. В това число влиза събиране на информация по темата, въвеждане на другите групи с техните учители и родители, изработка на предмети, рисуване на картини, организиране на изложби, работилнички, тематични срещи и всичко друго, което може да ви хрумне. По идентичен начин работят и другите вътрешноинституционални комисии.

А с подобна стройна организация животът в тази софийска детска градина е пъстър и интересен. От последните публикации на страницата им в социалните мрежи става ясно, че само за отминаващия март са отбелязали не само традиционните за страната празници, като Баба Марта, 3 март и Деня

на жената, но и са се срещнали с безкрайно интересни личности. От тях са научили куп нови и полезни неща, които в бъдеще с лекота биха приложили в живота.

С професионалния медиатор Катина Клявкова разговарят дали думите могат да бъдат възшебни и кое е това, което ни прави човеци.

Малчуганите посрещат и Елица Петкучева – главен асистент в Института по електрохимия и енергийни системи към Българската академия на науките. Тя им разкрива необятния свят на науката и им показва за колко много неща във всекидневието си трябва да благодарим на учените.

Относно това кога и как започват да канят известни и успели хора в детската градина, Иванова разказва, че всичко започва спонтанно. Преди няколко години, когато Столичната община отваря за кандидатстване своята „Програма за развитие на физическото възпитание и спорта“, педагогическият екип на 79. ДГ „Слънчице“ обсъжда възможността да кандидатства с проект за изграждане на малък детски фитнес център. И печелят финансиране.

„В проекта имаше точка „Официално откриване“. Тогава решиме, че бихме могли да поканим за тържеството известен спортист. Родителите приеха с отворени обятия идеята и ни съдействаха да поканим Кубрат Пулев“, спомня си тя. Добавя, че при тях винаги всяко събитие е добре обмислено и тематично свързано. „Разговаряйки с Кубрат Пулев, децата научиха и запомниха, че независимо от какъв спорт се занимаваш професионално, винаги на спортистите им се налага да се подготвят и да тренират във фитнес залата“, разказва директорката.

След срещата, виждайки колко добре децата приемат разговора с известния спортист и как след това дълго говорят за всичко, което са научили, решава тези срещи да продължат. Те се отразяват положително както на малките, така и на големите. „Повечето ми колеги са млади хора – мотивирани и работещи в системата с голямо желание. Срещите с успели личности зареждат и тях, не само децата“, казва моята събеседничка.

В началото на март в детската градина приключва и една инициатива, с която всички заслужено много се гордеят. Става въпрос

за „Парад на страшните маски“, който е своеобразен завършек на седмицата, посветена на християнския празник Сирни Заговезни. Нарекли са я Седмица на Сирница. Тя се организира за трета поредна година в детската градина и се радва на все по-голям интерес. Тази година са се включили около 85% от родителите.

„Направи ни впечатление, че през последните години в България станаха по-популярни чуждите празници като Хелоуин, а не традиционно българските, подобни на него. Такъв е Сирни Заговезни. Уважаваме и отбелязваме чуждите празници, но на първо място, обичаме и пазим традициите на нашите“, казва моята събеседничка.

Така започват отбелязването на Сирни Заговезни по стар български обичай. Във всеки ден от седмицата децата изпълняват различна дейност, като последният е посветен на Парада на страшните маски. „Маските и костюмите, които показват децата, са направени от тях самите и семействата им. Два-три месеца преди датата помолихме родителите да изработят от различни природни и подръчни материали – вълна, кожа и пера, дрехите на децата. Идеята е да се спазва традицията, а не да се купят готови от магазина“, допълва тя.

След Парада всички гости заедно с децата и учителите се събират на специално подготвена традиционна трапеза за празника. Ястията са направени от учителите и от родителите. „Това сплотява цялата общност. Много е важно децата да виждат, че родителите им също присъстват в живота на детската градина. По този начин те се чувстват сигурни и спокойни“, пояснява Иванова.

През последната година детската градина има още една нова практика – организира семинари за родители с гост-лектори, на които те да получат от достоверен източник ценна информация за детското развитие, психичното и физическото здраве. През изминалите месеци подобни семинари с утвърдени в сферата лица е имало с педиатър и психотерапевт. Предстои среща на родителите и с фондация „Офлайн кидс“, на която родителите ще се запознаят по-задълбочено с негативните последици върху детското развитие от неправилната употреба на екранните устройства.

Симона Петрова, „Мис България 2024 г.“:

Образованието винаги е било приоритет за мен

Матурата по математика ѝ гарантира място в специалност „Компютърно и софтуерно инженерство“ в Техническия университет в София

Носителка на титлата „Мис България 2024“ е 19-годишната Симона Петрова. От две години тя е модел. Водена от желанието си да излезе от зоната си на комфорт и да предизвика себе си, решава да се запише за участие в регионалния кръг на конкурса за красота в Хасково, който се провежда през май миналата година.

По това време тя все още е ученичка в Природо-математическата гимназия „Иван Вазов“ в родния си Димитровград. Така около абитуриентския си бал Симона е избрана да участва в борбата за титлата „Мис България 2024“.

Националният кръг на конкурса за красота се провежда в началото на 2025 г. Тогава Симона вече е студентка в Техническия университет в София в специалност „Компютърно и софтуерно инженерство“.

След „Мис България“ участва в конкурса „Мис Европа“, който се провежда в Ливан, където печели трето място.

За пътя от Природо-математическата гимназия в Хасково до титлата „Мис България 2024 г.“ и обучението в Техническия университет в София, за бъдещите проекти, както и за ролята на учителите в мотивацията на младите Симона Петрова разказва пред „Аз-буки“.

Снимка: Авторът

Симона Петрова започва да учи усърдно математика още от V клас

Стела МАРИНОВА

Короната на „Мис България“ не е била на всяка цена. За мен по-важно е образованието ми и винаги съм се стремяла то да е моят приоритет. След като бях избрана за участие в националния конкурс, не съм очаквала, че мога да спечеля. Исках да се забавлявам и да извлека нови емоции. Бях в шок, когато обявиха, че съм победителката, споделя пред „Аз-буки“ Симона Петрова.

Най-голямата ѝ подготовка за финала е свързана с постигането на подходяща нагласа. Всъщност първата сесия на първокурсничката в ТУ – София, съпада с конкурса „Мис България“. Затова и успоредната подготовка за тях е динамична. „Радвам се, че

съумях да съчетая подготовката за изпитите и за конкурса и да взема сесията успешно“,

казва с усмивка студентката.

Споделя, че след първия семестър и сблъсъка с изпитите затвърждава избора, който е направила, и става още по-уверена, че иска да се развива с сферата на програмирането. След XII клас кандидатства и за специалност „Киберсигурност“, но е приета още на първото си желание „Компютърно и софтуерно инженерство“.

„Доволна съм от цялостното ми обучение в Техническия университет – средата, преподавателите, атмосферата. Щастлива съм от избора си. В гимназията бях в профил „Математика и информатика“ от V клас и това ме насочи към специалността. Направих проучване и реших за себе си, че Техническият университет в София е най-подходящото място да я изучавам“, споделя Симона.

За да е сигурна, че ще бъде при-

ета в желаната от нея специалност, се подготвя както за кандидат-студентски изпити, така и за матура по профилирана подготовка по математика.

„Беше предизвикателство. Материята е тежка, когато става въпрос за профилирана подготовка. Но смятам, че през всичките години от началното до средното ми образование съм успяла да усвоя материала и да се подготвя максимално добре, за да мога да преминавам успешно през всички задачи“, казва „Мис България“ за 2024 г.

Започва да изучава интензивно математика и английски език от V клас, когато постъпва в Природо-математическата гимназия „Иван Вазов“. В родния ѝ град в прогимназиален етап има само една паралелка, която предоставя тази възможност. За да бъде приета в нея, Симона се явява на необходимите състезания, на които печели призови места.

За избора ѝ тогава я подтикват нейните родители. „В нашето семейство образованието винаги е било на първо място. Родителите ми до ден-днешен държат да учим и да получаваме най-доброто, което може да ни се предостави от гледна точка на образование – категорична е студентката. – Затова и с тяхна помощ още в V клас избрах да се прехвърля в паралелка със засилено изучаване на математика и английски език. В VIII клас продължих в същия профил, тъй като харесвах математиката и информатиката. В XI и XII клас програмирането беше сред профилиращите ми предмети и това ми помогна да избира да продължа висшето си образование в същата сфера.“

Допълва, че семейството ѝ винаги я е подкрепяло във всяко нейно начинание. „Дават ми съвети, мислят най-доброто за мен през тяхната призма. Бяха изключително щастливи от специалността, която избрах. Каквото и да реша оттук нататък, родителите ми винаги ще са до мен, ще ме подкрепят, ще ми дават съвети. Те са изключително горди от всичко, което се случва

покрай мен“, казва Симона.

Не пропуска да подчертае и ролята на своята класна ръководителка Катя Чалъкова.

„Мотивацията от нейна страна беше огромна. Изключително съм ѝ благодарна, че именно тя беше моя учителка по математика.

Подходът на педагога може да запали учениците към даден предмет.

Така се случи и с мен. Нейният начин на преподаване те потапя в света на математиката и започваш да я разбираш, става ти интересно. Някои неща започват да ти се струват елементарни, колкото и трудни всъщност да са те – споделя Симона. – Затова един преподавател, на първо място, трябва да обича работата си, да има подход към учениците и да може да им предаде в дълбочина материала и знанията, които е придобил.“

През годините в гимназията Симона е посещавала и клубове по интереси, свързани с математиката, информационните технологии и информатиката. Участва в различни състезания, свързани с информатиката и информационните технологии, които също допринасят за развитието на интереса ѝ към сферата.

„Винаги ми е било интересно. Благодарна съм на училището, което завърших, че имах възможност да посещавам тези клубове, които подпомогнаха бъдещето ми развитие“, казва бившата възпитанничка на Природо-математическата гимназия „Иван Вазов“ в Димитровград.

Така интензивното изучаване на математика още от V клас и допълнителните клубове в сферата в училище са повод, без да се замисля, Симона да избере да се яви на матура по предмета, който е и един от профилиращите ѝ във втори гимназиален етап.

„С математиката се чувствах в

свои води. От друга страна, с нея можех да кандидатствам за университет, като оценката от държавния зрелостен изпит дори се вземаше с по-висок коефициент, отколкото кандидат-студентския изпит“, казва още студентката.

Категорична е, че матурата по математика не е плашеща:

„За мен няма нещо генерално плашещо, още по-малко един изпит. Ако човек си вдъхне кураж и доверие в самия себе си, може да се подготви на доста добро ниво. Но определено трябва да бъдеш целеустремен в това, което искаш.“

Смята, че масово днешните деца не харесват математиката и се плашат от нея, но всъщност тя е ключът към нашето развитие.

„Математиката развива логическото мислене и ни помага в различни ситуации в живота, без дори да се замисляме за това. Класната ми ръководителка, която ми преподаваше по математиката, казваше, че математиката е навсякъде, и е права за това“, посочва „Мис България 2024 г.“.

Отбелязва още нещо, което забелязва сред връстниците си. През последните години младите се отнасят с апатия към всичко случващо се около тях. Затова и апелира всички хора да бъдат активни граждани, да се включват в различни инициативи и да дават своя глас при избори.

„Имала съм възможност да гласувам два пъти, и съм го направила, защото смятам, че е важно да изразяваме мнението си, да участваме активно в случващото се около нас. Само по този начин нещо може да се промени в държавата ни – промяна, за която всеки говори, но много често не прави нищо за нея“, категорична е Симона.

А на въпроса как поддържа фигурата си, споделя, че като дете е тренирала различни спортове. Най-силно я привлича плуването. А сега спортува за здраве и тонус.

Каузата – външни дефибрилатори на публични места

„За мен короната на „Мис България“, на първо място, е отговорност. Когато стои името на страната ни, независимо дали говорим за наука, спорт или конкурс за красота, трябва да се отнасяме отговорно и с уважение, да предадем възможно най-доброто от себе си на околните.

Искам да дам гласност на теми и въпроси, които младите и обществото negliжират във всекидневието си. Затова и моята национална кауза е свързана с поставяне на животоспасяваща апаратура – външни дефибрилатори, на места, където има събрани повече хора на едно място: училища, детски градини, спортни зали, бензиностанции.

Наличието на такъв уред може спаси човешки живот. Доказано е, че използването на външни дефибрилатори в първите 3 до 5 минути при сърдечен арест увеличава до 70% шансовете за спасяване на човека.

Смятам, че като европейска държава, би следвало да поставим такива на места, където има присъствие на много хора. Защото всеки един човешки живот е от значение.

Предстои да се свържа с организаторите на вече започнати кампании за закупването на външни дефибрилатори и да подпомогна популяризирането и реализацията им.“

Снимка СУ „Св. Паисий Хилендарски“ – Златица

Учениците от Златица, автори на „Учебник по доброта“, вече са в XI клас

Снимка „Гората.бг“

От ляво надясно: Ива Дойчинова, водеща на събитието, Никола Рахнев от „Гората.бг“, Кремена Кунева от фондация „Даная“ и Лазар Радков от „Капачки за бъдеще“

Петя НИКОЛОВА

Когато на сцената на Зала 1 на НДК сред утвърдили се с дейността си за обществото хора като Никола Рахнев от „Гората.бг“, Лазар Радков от „Капачки за бъдеще“ и Кремена Кунева от фондация „Даная“, виждаш ученици, светът започва да вдъхва надежда.

Създаването на „Учебник по доброта по време на пандемия“ и личната кауза на децата от СУ „Св. Паисий Хилендарски“ в Златица е една от 7-те истории, разказани във филма „Нищо не може да те спре“. Премиерата на лентата за добротворчеството в България с продуцент, режисьор и сценарист Николай Урумов се състоя на 25 март в Зала 1 на НДК. Под аплодисментите на публиката, впечатлил с инициативата си, на сцената излиза и целият днес XI^а клас от Средното училище в Златица. Успехът на децата е голям не само защото застават рамо до рамо с три от най-големите доброволчески организации в страната – „Гората.бг“, „Капачки за бъдеще“ и фондация „Даная“, а защото тяхното добро е реално и продължава да работи.

„Вероятно съм един от малкото щастливи директори, които могат да се похвалят с чудесни деца и екип, който вече 29 години виждам как влага във всичко, което прави, цялото си сърце и душа!“, казва Емилия Микова, директор на СУ „Св. Паисий Хилендарски“ в Златица.

Гимназията е сред първите три пилотни училища у нас с предмет „Гражданско образование“,

а добротворчеството е дълбоко заложено във философията му и сред приоритетите му.

Преди три години, по време на пандемията и наложилото се дистанционно обучение тогавашните осмоласници с класен ръководител Лилия Груева подготвят разкази, есета и илюстрации, които обединяват в „Учебник по доброта по време на пандемия“. Той се издава с помощта на дарения, а след това се организира продажба, която събира 7000 лева. С тях учениците закупуват устройство за контрол с поглед и специализирани софтуери, които да помагат на децата със специални образователни потребности. Донка Славчева, училищен пси-

Нищо не може да ги спре

Среща с учениците от бившия VIII^а клас на СУ „Св. Паисий Хилендарски“ – Златица, които три години по-късно влизат в документален филм за доброто

Добротворци

Доброволчеството е един от приоритетите на СУ „Св. Паисий Хилендарски“ – Златица. За последните две години са проведени множество инициативи за развитие на социално предприемачество с ученици със специални потребности. Проведени са дарителски акции и общи дейности между ученици и деца, настанени в Кризисния център – Драгоман.

Книги и играчки са събрани чрез дарителска акция и подарени от нашите ученици на децата от Дневния център за деца и младежи с увреждания – Златица, и Детска градина „Слънце“ – Златица. В момента се провежда специална програма с арттехники „Шалът на Малкия принц“, чиято цел е да развие различни умения у децата от Дневния център за деца и/или младежи с увреждания „Св. Врач“ – София.

Всяка година училището подготвя литературно-музикален рецитал за празниците на Клуба на пенсионера и Клуба на хората с увреждания в Златица, като многократно даряват книги за читалищните библиотеки както в района, така и в по-отдалечени населени места.

Учениците събират капачки за националната кампания „Капачки за бъдеще“ и кампанията „Пресичай безопасно с Боби и Кели“ на женската организация „Инър Уйъл“ – Пирдоп.

Традиционен е и коледният базар, средствата от който всяка година отиват за различна кауза – подпомагане на ученици в социално неравнопосойно положение, със специални образователни потребности или с отлични изяви в различни области.

холог и преподавател по философия и по гражданско образование в Средно училище „Св. Паисий Хилендарски“, разказва, че със събраните средства от инициативата се обучават 7 педагогически специалисти. А устройството в комбинация със софтуерните програми помага на децата, които не могат да говорят, четат или пишат, да общуват ефективно с околните.

Днес порасналите вече ученици са в XI клас. Със съдействието на директора на училището Емилия Микова „Аз-буки“ се среща с тях, за да разберем как се чувстват сега, какви уроци са научили, как възприемат доброто, което са направили, и как продължават напред.

„Три години след преживяното от COVID-19 уроците на състраданиято от времето на пандемията оставиха трайни следи у тийнейджърите. Освен че станаха свидетели на трагични случки, 15-годишните тогава деца осмислиха случилото се и го отразиха в „Учебник по доброта по време на пандемия“. Днес те препоричат

написаното и си спомнят как думите в есетата и разказите са излизали от сърцето им“, споделят от екипа на училището в Златица.

За срещата със страшната болест ученичката Преслава Иванова си спомня, че семейството ѝ е преминало през ада на преживяното, загубвайки много близък човек. В тежките моменти обаче съпричастността обединила семействата и сближила дори непознати до този момент хора. От своя страна, Натали Лазарова е напълно убедена, че превантивната дистанция не е успяла да раздели хората, а напротив – поставила ги е „най-близо един до друг“.

Децата ни връщат към съдържанието на учебника, в който състраданиято и отзивчивостта са ключови думи. С въпроса „Мога ли да помогна?“ осмоласничката Теодора Тодорова обединява срещи на улицата и разговори по телефона в мрачните дни на пандемичното време. Валерия Маркова пък отразява в своя разказ „Болният Питър“ хуманната

постъпка на лекаря и силата на майчината любов.

„В предговора на сборника по доброта е записано, че да гледаш как някой е щастлив от жеста, който си направил за него, е победа“, разказват от СУ „Св. Паисий Хилендарски“.

В името на тази победа бившите вече осмоласници си обещава да следват поестия път и в откровенията си я изразяват чрез доброто, което лично правят или на което стават свидетели. От уроците на живота децата научават, че не всяко събитие е приказка и невини краят е добър. Затова, както мисли Никол Ганчева, трябва да знаем на кого можем да разчитаме в трудни моменти. На същото мнение е и Илиян, който споделя: „Пандемията показва колко крехък е светът ни и колко важно е да ценим здравето, свободата и близките си. Осъзнах, че

най-ценни са не материалните неща, а връзките, които изграждаме с хората.

За децата от Златица идеята на „Учебник по доброта по време на пандемия“ се заражда в самото училище. Тръгва от учителите и будната съвест на учениците, които всекидневно виждат нуждите на децата със специални образователни потребности. Във времето на пандемия те са изложени на много по-голям риск и грижите за тях се измерват не само с отношение, но и с необходимостта от закупуване на скъпи уреди. А това означава, че се нуждаят от средства. Заради техните нужди учениците от тогавашния VIII^а клас споделят намеренията си и организират благотворителна кампания със своята първа книга. Защото „болката на другите обединява“, а както казва Ивана Илиева, „животът е тук и сега и жестокостите на обичта не трябва да се отлагат за утре“.

Проектът е описан и представен отлично от ученичката Моника Дишлянова на XVI национална олимпиада по гражданско образование, провела се през април 2023 г.

„Три години след издаването на книгата животът продължава, болката не е забравена, но по-силно от нея е, че в доброто, което направиха, учениците откриха силата да променят света с малки, но значими жестове – казва за „Аз-буки“ Донка Славчева и допълва с думите на ученика Мартин Кирилов: – Тази сила е видима магия, озаряваща света не само на получаващия, но и света на даващия от себе си.“

Според финала на „Учебник по доброта...“ всеки трябва да се запита бил ли е добър днес.

„Направете доброта си всекидневен начин на действие и променете света си“ е послание на музикантката Ани Ленъкс. То не остава на последната страница на издадената с благотворителна цел книга, а продължава да се следва от учениците в XI^а клас на СУ „Св. Паисий Хилендарски“.

С благотворителна цел е и премиерата на филма „Нищо не може да те спре“, част от международния филмов фестивал „София филм фест“. По време на придружаващата я дискусия режисьорът Ники Урумов споделя, че личната му мотивация да направи филм за доброто, идва от убеждението му, „че няма нищо по-хубаво от това да покажеш пример, който е заразителен, силен и който трябва да се следва“. Лазар Радков от „Капачки за бъдеще“ насърчава хората да допринасят всеки ден с нещо малко за един бъдещ по-подреден, по-чист, по-структуриран и по-ефективен свят. Накрая Никола Рахнев от „Гората.бг“ разкрива, че средствата от благотворителната проекция ще отидат за нова тяхна идея – създаване на Национална платформа за доброта за деца.

Като благодари на режисьора Ники Урумов, че дарява цялата печалба от билетите от проекцията за каузата, Рахнев призова хората и институциите да застанат зад идеята им: „В Националната платформа за доброта на деца искаме да въвлечем ученици от цяла България, които да споделят своите добри примери. Да мотивират, да вдъхновяват и добротата им да разцъфва сред други техни връстници, а и сред нас – възрастните.“

УНСС изпраща стажанти в Регионалното министерство

Снимка УНСС

Проф. д-р Димитър Димитров – ректор на УНСС, и Иван Иванов – министър на регионалното развитие

Възможност за стажове, обмен на информация и изготвяне на съвместни изследователски и научни проекти между Министерството на регионалното развитие и благоустройство и Университета за национално и световно стопанство предвижда подписан между тях Меморандум за сътрудничество.

Подписи под документа сложиха министър Иван Иванов и ректорът на висшето училище проф. Димитър Димитров. Споразумението предвижда още организиране на публични лекции, конференции, академии и дискусии и други съвместни иници-

ативи с цел подпомагане обучението на студентите.

Министърът на регионалното развитие Иван Иванов отбеляза, че с удоволствие ще запознаят студентите с работата на МРРБ. Експерти от Министерството могат да изнасят публични лекции, да участват в семинари, симпозиуми и дискусии. Те ще информират студентите и за различни стажове и публични събития на МРРБ.

„Един от основните ни приоритети е сътрудничеството с правителствени и неправителствени структури. Имаме меморандуми с много министерст-

ва, с държавни комисии, ведомства, сдружения, асоциации, с големи бизнес корпорации. И всичко това е с цел студентите ни да разширят своите познания, да се учат от хора от практиката, да се запознаят с различни възможности за кариерно развитие“, коментира проф. Димитър Димитров.

Координатор по изпълнение на меморандума от страна на УНСС е доц. д-р Светослав Спасов от катедра „Национална и регионална сигурност“ и директор на Центъра за подкрепа на ядрената сигурност, а от страна на МРРБ – главният секретар Мирослава Владимирова. **АЗ-БУКИ**

Студенти от Варненския свободен университет с идеи за обновяване на парк в Добрич

Студенти от трети курс на специалност „Интериорен дизайн“ във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ взеха участие в практическо занятие на терен по дисциплината „Дизайн за архитектурна среда – детайли“, съобщават от висшето училище. В рамките на обучението си те посетиха парк „Изворите“ в квартал „Рилци“ в Добрич – пространство с потенциал, което в момента се нуждае от цялостно обновяване.

Занятието се проведе под ръководството на ас. инж. Мария Матеева от катедра „Архитектура и урбанистика“. Студентите получиха курсова задача, изготвена въз основа на съществуващо архитектурно задание за идеен проект за реновиране на парка, разработено от арх. Надежда Пампорова. Всеки студент избра самостоятелен обект от територията на парка, върху който ще работи в рамките на семестъра, прилагайки принципите на детайлния дизайн в контекста на архитектурната среда.

По време на посещението студентите бяха придружени от екипа архитекти, които работят по проекта за парка. Те представиха спе-

цификите на територията. Паркът разполага с естествени водоизточници, езеро, зелени площи и алеи, но голяма част от инфраструктурата е амортизирана или липсва. Основната цел на проекта е преобразяване на пространството в достъпна и функционална зона за отход и развлечения, съчетаваща природа, култура и активен начин на живот.

Съгласно заданието се предвиждат редица подобрения – изграждане на нова алейна мрежа, зони за спорт, игра и пикник, сцена за културни събития, кафене на открито, облагородяване на езерото и изворите, както и ново озеленяване. Важен акцент е създаването на условия за екологично образование и достъпност за хора с двигателни затруднения.

Участието на студентите в реален проект с обществена значимост им дава възможност да прилагат знанията си в практическа среда, и ги ангажира с теми, свързани с устойчивото развитие и грижата за градската среда. Инициативата е част от стратегията на Университета да развива професионални умения чрез работа по реални казуси и в партньорство с местни общности и специалисти. **АЗ-БУКИ**

Третокурсници от специалността „Интериорен дизайн“ по време на практическото си занятие в парка „Изворите“ в квартал „Рилци“ в Добрич

Снимка ВСУ „Черноризец Храбър“

„Лаборатория за слава“ излъчи финалисти

Млади изследователи представят на популярен език научни факти и проучвания в рамките на три минути

Последният подбортен кръг от българското издание на най-големия конкурс за комуникация на наука FameLab („Лаборатория за слава“) излъчи трима финалисти и двама резервни участници. Той се проведе в края на март в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с петима участници.

Младите изследователи Станимира Делева, Гургана Георгиева и Боряна Томова, Надежда Ангелова и Желязко Заманчев представиха научни факти и изследвания в рамките на три минути на популярен език.

За националния финал на 11 май се класират Надежда Ангелова, Гургана Георгиева и Станимира Делева, а Боряна Томова и Желязко Заманчев са избрани като резерви. Заедно с финалистите от предишните подборни кръгове в 16-ото издание на Конкурса те ще преминат обучение в майсторски клас при британския комуникатор на науката Далас Кембъл и българската актриса Ангелина Славова, съобщава Любов Костова от фондация „Красива наука“, организатор на Конкурса.

„Критериите за оценка в целия свят са известни като „трите С“ (на латиница – clarity, content, charisma) – яснота, съдържание и харизма“, пояснява Костова, цитирана от БТА.

Кандидатите са оценени от тричленно жури: гл. ас. д-р Петър Ефтимов – доктор по молекулярна биология, съосновател на магистърската програма по астробиология, преподавател в Биологическия факултет на Софийския университет и победител в „Лаборатория за слава“ през 2016 г., Антоанета Маркова – журналист и директор на Дирекция за знание и култура ЛИК на БТА, Ивайло Славов – председател на Управителния съвет на „Красива наука“, физик и синоптик с над 20 години опит в метеорологията и комуникатор на наука.

Финалистите представиха популярен изследвания върху прилепите, сеизмологията и токсоплазмозата. Станимира Делева – пещерен биолог, доктор на науките от Уни-

Снимка БТА

Последният подбортен кръг от 16-ото българско издание на най-големия конкурс за комуникация на наука FameLab („Лаборатория за слава“) излъчи трима финалисти и двама резервни участници

верситета на Коста Рика, постдокторант по биоспелеология в БАН, обясни как съдържащите високи нива азот и фосфор екскременти на прилепите, натрупани в пещерите, се връщат в природата чрез подводните реки.

Гл. ас. д-р Гургана Георгиева – сеизмолог и участник в шест български антарктически експедиции, сравни човешките емоции и възбуждане с възбуждането на Земята, за да обясни популярно сеизмичната активност и как учените изследват Земята.

Гл. ас. д-р Надежда Ангелова от Факултета по химия и фармация на СУ „Св. Климент Охридски“, която има опит и като преподавател по химия в средното училище, разкри опасностите от токсоплазмозата и как тя си пробива пътя до човешкия организъм.

Боряна Томова – специалист по биология и астробиология, представи възможностите за терапия чрез стволови клетки от матката. А физикът и астробиолог Желязко Заманчев посвети презентацията си на привлекателността на науката, като сравни научното познание с изкуство.

Финалът на международния конкурс ще бъде през ноември в ЦЕРН и ще се проведе на живо.

FameLab е конкурс с обучителна програма по комуникация на науката, чиято цел е да открие и развие ярки нови гласове от различни на-

учни сфери за запомнящи се, ефективни публични представяния на научни теми пред широка публика. Участниците в Конкурса представят в рамките на три минути теми от природните и социалните науки, технологиите, инженерството или математиката.

България е една от първите страни, въвели Конкурса още през 2007 г. До 2021 г. той се провежда от Британския съвет – България. Повече от 200 млади български учени, инженери и изследователи до момента са преминали през обученията и националните финали. Днес те са някои от най-изявените комуникатори на науката у нас с богат опит от събития и медийни изяви. След тригодишно прекъсване, от 2025 г. фондация „Красива наука“ поема организацията на Конкурса в България в партньорство с МОН, Форум „Демокрит“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, ВМУ „Н. Й. Вапцаров“, Националния център за полярни изследвания, „Аурубис България“, „Ендурасат“, „Кауфланд“, БТА, Media Bricks, вестник „Аз-буки“ и други партньори, посочват организаторите.

Фондация „Красива наука“ и партньорите ѝ организираха тази година за пръв път в света кръг от Конкурса на Антарктида. Така надпреварата вече се е провеждала на шест континента, в над 40 страни по света. **АЗ-БУКИ**

Акарицидът е паразит, който убива пчелите

Учените от Института по полимери на БАН, търсят решения на медицински, енергийни и екологични проблеми

Институтът по полимери при Българската академия на науките (ИП – БАН) навърши 35 години. На 1 март 1990 г. съществуващата дотогава Централна лаборатория по полимери се преобразува в Институт с разпореждане на Бюрото на Министерския съвет на България.

Началото на изследванията с полимери в БАН поставя проф. Иван Панайотов, който започва да се занимава с тях в края на 50-те години на XX век. През 1973 г. е сформирана Централната лаборатория по полимери като самостоятелно научно звено в Института по органична химия, която по-късно прераства в сегашния институт.

Снимка: Личен архив

Чл.-кор. проф. Петър Петров с отличените участници в 16-ата научна сесия „Младите учени в света на полимерите“

Зина СОКОЛОВА

Институтът налага името си като иновационен център в областта на полимерите и полимерните материали и заема водещо място сред научните организации у нас в това направление. Научните резултати на учените са високо оценени в професионалната колегия, а неговите служители са търсени партньори за иновативни научни разработки. Със своята експертиза те подпомагат работата на редица държавни институции в развитието и приложението на иновативни технологии и др. Учените в Института са разпределени в три научни направления – полимерни биоматериали, макромолекулярно инженерство и полимери за алтернативна енергия и защита на околната среда.

Развитието на Института по полимери през последните 5 – 6 години е много динамично.

Усилията на колектива са насочени към изграждане на центрове за върхови постижения и за компетентност.

Създадени са лаборатории за специфични дейности с изцяло ново и модерно оборудване.

„В рамките на Института изградихме департамент „Полимерни нутрацевтични и козметични формулировки“ към Центъра за компетентност „Устойчиво оползотворяване на биоресурси и отпадъци от лечебни и ароматични растения за иновативни биоактивни продукти („Биоресурси БГ“) – казва неговият директор чл.-кор. Петър Петров. – Наскоро подписахме договор за втора фаза, така че следващите 5 години ще продължаваме да работим

по този проект, в който сме един от партньорите.“

Основната задача на учените от Института по Проекта е да синтезират и прилагат полимери под най-различна форма – било то влакнести материали, наночастици или хидрогелове като носители на биоактивни вещества, които се извличат от билки.

Ролята на полимерите в този случай е да се подобрят определени характеристики на биоактивните вещества.

В някои случаи полимерни носители помагат за доставянето на веществото до определено място и повишават ефекта от терапията. Прилагането на лекарството може да се направи по различни пътища. Единият вариант е да се приема през устата (перорално). Другият е да се инжектират наночастици с активно вещество (парантерално), които попадат в кръвния поток и понеже са малки, успяват да се акумулират в някои органи в зависимост от предназначението. И третият вариант е през кожата (трансдермално).

„Фокусираме се и върху хранителни добавки и козметични продукти – подчертава проф. Петров. – Имаме няколко патента и полезни модела. Сега търсим възможност за тяхната комерсиализация и фирма, която да се заеме с производство на тези продукти.“

Вторият Център за върхови постижения е по мехатроника и чисти технологии. Съседна на Института сграда е изцяло реновирана, а на разположение на изследователите са няколко модерни лаборатории с изцяло ново оборудване, например химически камини от последен клас, които сами контролират дебита на въздух в зависимост от

замърсяването. Купено е и аналитично оборудване, което позволява по-добре да се характеризират всички процеси и материали, които се разработват. Темата, по която се работи, е свързана със зелени технологии, с методи, щадящи околната среда – например да не се ползват вредни разтворители при получаване на полимерите.

Третият проект, по който работят учените от Института, е свързан с Центъра за компетентност „Хитмобил“, където водещ е Институтът по електрохимия и енергийни системи при БАН.

„Изпълняваме част от работната програма на Центъра – уточнява проф. Петров. – Колегите правят полимерни мембрани, които се използват като част от горивна клетка. Целта е да се замести нафтият – това е търговската марка на полимер, който се счита за златен стандарт и се влага като мембрана. Но е доста скъп и колегите работят с друг полимер, който дава и по-добри резултати. Те направиха заявка и за европейски патент, така че резултатите са обещаващи. Това са големите стратегически проекти, по които работим сега. И за трите центъра са обособени нови работни пространства, като може да се използва инфраструктурата и на другите партньорски организации.“

В първия му мандат като директор проф. Петров и неговите колеги подготвят и провеждат множество открити процедури по ЗОП, сключени са 134 договора за доставка на оборудване, реагенти и консумативи за научноизследователската дейност на обща стойност над 4,39 млн. лв. Много усилия се влагат за подготовката на технически спецификации и друга документация за обществени поръчки по ЗОП, тъй като в България праговете са много ниски.

„На практика, купуваме същото оборудване, което купуват и коле-

гите в Европа, но бих казал, че тук цените са по-високи, а праговете – по-ниски. Това води до повече усилия и отнема повече време от наша страна“, подчертава директорът на Института.

Изграждането на новите центрове през първите години в голяма степен отклонява екипа от научната работа. При центровете за компетентност главният фокус е да се стигне до комерсиализиране на резултатите от работата на учените – патентоване и търсене на ниша, където да се внедрят разработките.

От м.г. Институтът активно участва и в изпълнение на проекти към Плана за възстановяване и устойчивост. Проектите имат практическа ориентация, т.е. трябва да се стигне до такова ниво на технологична готовност, при което се доказва, че даденият прототип може да работи в реална среда.

Един от проектите е свързан с екоземеделието. Във влакнести полимерни материали се включват активни субстанции. За това вече има и заявка за патент.

Вторият проект е насочен към протон проводящи полимерни мембрани, които са композитни и съдържат вид глина. Те са предназначени за нискотемпературни горивни клетки. Идеята е да се замени нафтият, който съдържа флуор, с такъв без флуор, защото е доказано, че този химичен елемент замърсява околната среда. Освен това, ако се стигне до устройство, то ще работи при по-ниски температури със същата ефективност.

Третият проект е технология за улавяне на въглероден диоксид от изгарянето на биомаса върху адсорбенти, получени от отпадъчни материали – също доста актуална тема. Водещ в него е Институтът по органична химия с Център по фитохимия. Използват се нови адсорбенти, произведени от отпадъчни пепели или от селскостопански отпадъци.

„Четвъртият научен проект е свързан с разработването на биополимерни носители на природни акарициди. Акарицидът е паразитен организъм, който убива пчелите. Търсим начин да създадем продукт, който ще убива акарицидите, но няма да вреди на пчелите – подчертава проф. Петров. – Защото това, което правят пчеларите за момента в България – да използват директно киселина, нанася вреди и на самите пчелни семейства. В света се продава продукт, който е доста скъп. Опитваме се да разработим иновативен продукт, който да е по-евтин и с по-добър ефект.“

Петият проект, свързан с Плана за възстановяване и устойчивост, предвижда частично модернизиране на инфраструктурата на Института.

„Успоредно с тези проекти имаме и шест проекта, финансирани от Фонд „Научни изследвания“, върху които се работи в момента. Три от тях са нови, от декември м.г., и бяха сред най-високооценените проекти – 100, 99, 97 точки.“

В рамките на тържественото честване по повод 35 години от създаването на Института по полимери при Българската академия на науките се провежда и 16. научна сесия „Младите учени в света на полимерите“. Това е една от мерките за привличане на млади хора и за създаване на подходящи условия за научното им развитие.

„Преди политическите промени у нас химията е била много модерна дисциплина, имало е широко развита химическа промишленост.

Доказателство за това е съществуването на Министерството на химическата промишленост през 80-те години

– припомня проф. Петров. – През този период и в БАН се влагат много средства за научна и развойна дейност. Имаше много заводи за производство на най-разпространените пластмаси – в „Нефтохим“ Бургас, Девня, Видин, Ямбол и т.н. Много студенти завършваха специалността „Полимерно инженерство“, а част от тях постъпваха на работа в Института. Сега има отлив на желаещи да се занимават с полимери. От випуск излизат по един-двама студенти, завършили нашата специалност. Но въпреки това успяваме да привличаме млади хора от други специалности – „Органична химия“, „Фармация“, „Биотехнологии“ и др.“

Директорът на Института подчертава, че при тях има много млади хора, част от които са бивши членове на олимпийските отбори по химия. Те са силно мотивирани да придобият нови знания и умения, харесва им много експерименталната работа. През последните 10 – 12 години в резултат от програмата „Студентски практики“ са привлечени на работа 20 – 30 младежи, някои от тях са назначени още в първи и втори курс.

Мечтите не бива да останат само мечти

Общо 125 ученици от над 50 образователни институции в 15 области се включват в XXIX национална ученическа философска конференция „Човек. Свят“, като показват литературни умения, способност да задават въпроси и да формулират позиции по различни философски и житейски проблеми.

Инициатор и традиционен домакин на форума в средата на март е СУ „Епископ Константин Преславски“ в Бургас с директор Мартин Илиев, а съорганизатор е Регионалното управление на образованието. Проявата е част от Националния календар на МОН за изяви по интереси на децата и учениците.

И тази година учениците от групата IV – V довършват приказка по избор с неочакван край, като акцентират върху морални качества и духовни ценности. Участниците от групата VI – VII клас пишат разсъждение по темата „Кой каза, че мечтите трябва да си останат просто мечти?“, вдъхновена от „Малката русалка“ на Ханс Кристиан Андерсен. А в рамките на философската конференция учениците от VIII до XII клас защитават свои есета и разсъждения по предварително зададени теми. Тази година предизвикателствата са „Мисли свободно и не приемай всичко, което чуваш за истина. Бъди критичен и поставяй под въпрос собствените си вярвания“ на Аристотел, „Накрая ще запомним не думите на нашите врагове, а мълчанието на нашите приятели“ на Мартин Лютер Кинг и „Да имаш милост към немилостивите, е така подло, както да я очакваш от тях“ на Иван Вазов.

Представянето на участниците е оценено от жури от изявени педагози и университетски преподаватели от Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“ и Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Те оценяват разработките по критериите философска образованост, убедителност, оригиналност и самостоятелност. „С разсъжденията си участниците доказват, че младите мислят, чувстват и търсят смисъла“, коментират организаторите на надпреварата.

Конференцията е открита от началника на РУО – Бургас, Петя Петрова.

В групата IV – V клас първите три места са за Нина Кирилова (СУ „Епископ Константин Преславски“, Бургас), Катерина Димитрова и Дея Стоянова (ОУ „Любен Каравелов“, Бургас).

В групата VI – VII клас призьори стават Дарина Петкова (СУ „Епископ Константин Преславски“, Бургас), Ния Мاستикова (ОУ „Любен Каравелов“, Бургас) и Биляна Капитанова (СУ „Еп. Константин Преславски“, Бургас).

При осмнокласниците призовата тройка е Богомила Христова (НГДЕК „Константин-Кирил Философ“, София), Калоян Пацов (Немска езикова гимназия „Гьоте“, Бургас) и Кристиан Млъчков (СУ „Еп. Константин Преславски“, Бургас).

В групата на IX клас отличията са за Деа Калъчева (НГДЕК, София), Гергана Станоева (ПМГ „Акад. Сергей Корольов“, Благоевград) и Дивна Горанова (18. СУ, София).

Първите три места при десетокласниците печелят Лилия Жостова (ПМГ, Благоевград), Ивон Шейнова (15. СУ, София) и Живко Койчев (СУ „Еп. Константин Преславски“, Бургас).

В групата на XI клас отличените са Белинда Мехмед (ЦПЛР – ОДК, Шумен), Илия Илиев (Американски колеж, София) и Дария Маркова (НЕГ, Бургас).

При дванайсетокласниците призьори стават Кристиан Петров (ППМГ „Акад. Никола Обрешков“, Казанлък), Мартин Коцев (НГДЕК, София) и Йоана Младенова (ППМГ, Бургас).

Началото на философската конференция е поставено през ноември 1996 г. във връзка с честването на 20 години от създаването на СУ „Епископ Константин Преславски“ – Бургас. А в следващите години в нея се представят над 2400 ученици от IV до XII клас. Издадени са 5 сборника, в които са публикувани наградените писмени разработки. **АЗБУКИ**

Фолклорна магия

Детският конкурс „Диньо Маринов“ събра за 30-и път музикални дарования от страната

Снимки: Емилиан Ялъмов

Наградата на Любен Досев (книга) отива при Алихан Рашид (СУХНИ „Константин Преславски“, Варна)

Приза на ОДК – Варна (гайда), заслужава Йордан Савов (НЧ „П. Р. Славейков 1928“, Варна)

Отличието на Радио Варна (запис) получава Пресиана Леонидова (ШНП „Бюлбюли пеят“, Варна)

Повече от 350 музикални дарования от цялата страна се извяват в края на март в Младежкия дом – Варна, в рамките на XXX национален детски фолклорен конкурс „Диньо Маринов“.

Организатори са МОН и ЦПЛР – ОДК, Варна, с директор Монка Николова, със съдействието на Регионалното управление на образованието, с финансовата подкрепа на Община Варна и под патронажа на кмета на морския град. Надпреварата традиционно е част от Националния календар на МОН за изяви по интереси и от Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби.

Изпълненията на младите музикални таланти са оценени от жури с председател Димитър Христов – диригент на Народния оркестър при БНР, композитор и преподавател в НМА „Проф. П. Владигеров“.

Участниците в петте раздела се оценяват в две категории – за специализирани училища по изкуствата и на други образователни институции.

Наградата на кмета на Варна е присъдена на Гайдарския оркестър с ръководител А. Енчев от Националното училище по изкуствата „Добри Христов“ във Варна. Приза на ОДК – Варна (гайда), заслужава Йордан Савов (НЧ „П. Р. Славейков 1928“, Варна). Националният дворец на децата отличава Магдалена Костадинова (Школа по народно пеене „Бюлбюли пеят“, Варна) и Йоан Христов (НУИ „Добри Христов“, Варна). Двамата получават като награда народни носии. Приза на Радио Варна (запис) получава Пресиана Леонидова (ШНП „Бюлбюли пеят“, Варна). Специалната награда на Любен Досев (книга) отива при Алихан Рашид (СУХНИ „Константин Преславски“, Варна).

В раздел „Индивидуални изпълнители – народно пеене“ в I категория победители в първа група (I – IV клас) са Йоанна Лазарова и Мария Маринова (НУИ, Варна). Във втора група (V – VII клас) победители са Паулина Георгиева и Владилена Радева (НУИ, Варна). В трета група (VIII – X клас) първа е Ралица Генчева (НУИ, Варна). В четвърта група (XI – XII клас) първа е Мелинда Петрова (НУИ, Варна).

Във II категория победители в първа група са Дарина-Наталия Янева и Жасмина Тодорова („Бюлбюли пеят“, Варна), и Доротея Атанасова (ЦПЛР – ОДК, Варна). Във втора група начело е Стефания Орловска

(Школа по народно пеене, Варна). В трета група води Селин Зюлбей, а в четвърта – Ивайла Петрова, и двете от ЦМДИ – Търговище.

В раздел „Инструменталисти“ – гайда, в първа група на I категория победител е Габриел Колев (НУИ, Варна). Във втора група най-добрите изпълнения са на Кирил Йорданов и Диян Михалев (НУИ, Варна). В трета група първи е Славомир Петров (НУИ, Варна), а при най-големите – Божидар Маринов (НУИ, Варна).

В първа група на II категория начело са Денислав Николов (НЧ „П.Р. Славейков 1928“, Варна), Преслав Иванов (ОУ „Цар Симеон I“, Варна) и Виктор Атанасов (НЧ „Искра 1909“, с. Константиново). Във втора група първи са Йордан Савов (Варна, НЧ „П.Р.Славейков 1928“), Георги Галинов Ковачев (Добрич) и Лъчезар Славов (Читалище „Изгрев 1919“, Долни чифлик). В трета група победител е Калоян Иванов (НЧ „Напредък 1870“, Лясковец), а в четвърта група начело е Калоян Янков (НЧ „П.Р.Славейков 1928“, Варна).

В раздел „Инструменталисти“ – гъдулка, в първа група на I категория печели Стефани Митева (144. СУ, София). Във втора група водач е Стефания Орловска (НУИ, Варна), а в трета група – Денислав Йосифов (ОУ „Вичо Грънчаров“, Горна Оряховица). При най-големите победител е Пресиана Леонидова (НУИ, Варна).

В първа група на II категория е присъдено едно второ място на Йоанна Лазарова (Школа по гъдулка, Варна). Във втора група първенци са Ивайло Марков (ОУ „Георги Бенковски“, Черни Вит) и Богомил Емилов (ОУ „Антон Страшимиров“, Варна). В трета група печели Ния Илиева (НЧ „Напредък – 1870“, Лясковец).

В раздел „Инструменталисти“ – тамбура, в първа група на I категория победител е Виктория Радойска (НУИ, Плевен). Във втора група печелят Димислав Николов (НУИ, Варна) и Даниел Донеv (СУХНИ, Варна). В трета група първа е Сантиана Хюсейн (НУИ, Плевен), а четвърта – Александра Атанасова (НУИ, Варна).

В първа група на II категория печелят Мария-Георгия Георгиева (ОУ „Георги Бенковски“, с. Черни Вит) и Лилия Колева (НЧ „Просвета 1927“, Варна). Във втора група първенец е Искрен Тодоров („Слав музик“, София). В трета група първа е Моника Иванова (читалище „Чачо Ненов 1897 г.“, Гложене). В IV група печели Томас Цакирис (Школа по тамбура, Варна).

В раздел „Инструменталисти“ – кавал, победител в първа група на I категория е Дарин Русев (НУИ, Варна). Във втора група първи е Илиян Каракашев (НУИ, Варна). В трета група печели Алекс Колев (НУФИ, Широка лъка). При най-големите печели Томас Цакирис (НУИ, Варна).

В първа група на II категория първи е Георги Алексиев (ОУ „Христо Смирненски“, с.Тополи). Във втора група победители са Тонислав Мънчев (ОУ „Георги Бенковски“, с. Черни Вит) и Александър Николов (ОУ „Антон Страшимиров“, Варна). В трета група начело е Адриан Калев (НЧ „Искра 1909“, с. Константиново).

В раздел „Народни оркестри“ в първа група (I – VII клас) на I категория печели Детски оркестър при НУИ „Добри Христов“ – Варна. Във втора група първи са Гайдарски и Народен оркестър при НУИ – Варна.

Във втора група на II категория победители са Гайдарска група „Славейков“ (НЧ „П.Р.Славейков 1928“, Варна) и Школа за народни инструменти „Потомци“ (НЧ „Напредък 1870“, Лясковец).

В раздел „Народни хорове“ в първа група на първа категория е присъдено едно второ място на Детския народен хор при СУХНИ – Варна. Във втора група първи е Народен хор при НУИ – Варна.

В раздел „Музикални ансамбли“ в първа група на I категория начело е Детски вокално-инструментален ансамбъл при СУХНИ – Варна.

В раздел „Камерни вокални групи“ в първа група на I категория е присъдено второ място на „Фолклорни искрици“ при СУХНИ – Варна. Във втора група победител е Вокален квинтет при НУИ – Варна.

В първа група на втора категория е присъдено второ място на вокална група „Герана“ (ЦПЛР – ОДК, Горна Оряховица).

В надпреварата за камерни инструментални групи в първа група на I категория печели „Шевица“ (НУИ, Варна). Във втора група първа е Камерна група при НУИ – Варна.

В първа група на II категория първото място е за „Млади надежди“ (ОУ „Георги Бенковски“, с. Черни Вит). Във втора група печели Камерна група към НЧ „Напредък 1870“ в Лясковец.

Присъдени са и награди за отлично представяне в различните възрастови групи на двете категории.

Класираните на първо, второ и трето място от III и IV възрастова група в двете категории получават едногодишни стипендии. **АЗБУКИ**

Снимка СУ „Еп. К. Преславски“ – Бургас

Кристиан Петров от ППМГ „Акад. Никола Обрешков“ в Казанлък печели първото място при дванайсетокласниците

От ляво надясно –
Матиас Нимгорд,
Лаури Палса,
Люба Йорданова,
Изабела Трайкова
(Национална
мрежа за децата)
и Наталия Митева

Снимка Посолство на Финландия в България

Стела МАРИНОВА

Обучението за медийна грамотност трябва да започва от най-ранна възраст. Около това се обединиха участниците в панел, посветен на добри примери за действия и сътрудничество в областта на медийната грамотност в училища, в рамките на форума „Медийната грамотност – формулата на Скандинавския север за устойчиво общество“.

Събитието се организира от посолствата на Дания, Финландия и Швеция у нас, дипломатическата мисия на Норвегия в България със седалище в Букурещ и Дигиталната национална коалиция. То събра експерти, политици, преподаватели и младежки лидери.

Учебните програми и инструментариумът, който използват учителите, трябва да бъдат насочени към даването на реални умения за живота, категорични са участниците във форума.

„Медийната грамотност е част от базовия пакет умения“, отбелязва Наталия Митева – съветник на министъра на образованието и науката. Тя посочи още, че преподаването на медийна грамотност трябва да започне още от момента, в който децата имат достъп до информация и дигитални устройства.

На мнение, че запознаването с темата трябва да започне от най-ранна детска възраст, е и Люба Йорданова от фондация „Заедно в час“. Тя коментира, че медийната грамотност не трябва да е отделен предмет. „Това са умения, които могат да се развиват чрез различни преживявания на учениците дори когато са на излет в гората или градина“, посочи Люба Йорданова. И допълни, че темата може да бъде адаптирана спрямо нуждите и интересите на учениците на конкретния преподавател.

Йорданова даде за пример как учител по история поставя задача на учениците да влязат в ролята на журналисти по време на Първата и на Втората световна война и да създадат пропагандни вестници. Всяка група получава насоки гледната точка на коя воюваща страна да вземе. Учениците трябва да изследват материала по история и реалните факти от онова време, а след това, създавайки материалите, да им придадат акцент на страната, чиято позиция е трябвало да заемат. По този начин се запознават с учебния материал, но в същото време развиват и уменията си за критическо мислене, четивна и медийна грамотност.

Чуждестранните експер-

Медийна грамотност от най-ранна възраст

Скандинавската формула за устойчиво общество

Критичност към източниците на информация – опит от Швеция

Лена Оген е директор на училище Kunskaipsskolan в Еншопинге, Швеция. Работи в образователната сфера почти 30 години – първо като учител, а след това 16 години като училищен ръководител както в Швеция, така и в чужбина.

Училището, което ръководи в момента, има 600 ученици на възраст от 10 до 16 години. То е част от училищна компания със същото име, в която участва около 30 училища в Швеция и около 100 в чужбина.

„Това е независимо от държавата училище. Следваме шведската учебна програма и шведското законодателство, но имаме собствен индивидуален модел на обучение. Поставяме учениците в центъра и изграждаме образованието около тях“, обяснява Оген.

В Швеция темата за медийната грамотност не е засегната в отделен предмет, а е включена във всички. Експертът посочва, че идеята е учениците да се научат как да подхождат с критичност към източниците, които четат, как да разберат кога целта е да ги манипулират, да се говори за снимките и как те могат да бъдат фалшифицирани.

В рамките на практическата част на форума тя демонстрира игра, с която цели да покаже как фалшивите новини могат да се създават в безопасна среда с цел учениците да се упражняват да ги разпознават.

По думите ѝ, сред предизвикателствата в цял свят е да се намери правилният подход, чрез който учителите да преподават тези знания. Затова и темата трябва да бъде част от обучението както на бъдещите учители, така и на тези, които вече са част от образователната система.

„Преди 30 години, като станал учител, получавахме информация от няколко вестника и от новинарските канали. Знаех каква информация учениците могат да споделят в училище и откъде са я научили. Но днес не е така. И това е едно от предизвикателствата пред нас. Важно е преподавателите да разбират различните платформи, от които учениците се информират, за да можем да обсъждаме с тях това, което виждат“, смята Оген.

Например в училището, което тя ръководи, ученици и учители гледат заедно сутрешните новини. Освен това всички нейни ученици провеждат индивидуални коучинг сесии с учителя си всяка седмица и създават силни връзки помежду си.

Оген обръща внимание, че съвременните деца и младежи трудно задържат вниманието си върху по-дълги текстове, а по-скоро се информират чрез кратки клипове. „Те подхождат по същия начин и с обучението си, а когато се загуби разбирането при четене, това е огромна опасност за неправилно информиране“, посочва тя.

модел. Докато са в тази роля, децата започват да осъзнават какво означава да имаш публика, да си този, който отправя посланията. По думите му, има и други чудесни примери как да се работи за медийна грамотност чрез игра.

Матиас Нимгорд също е съгласен, че началото на заниманията, свързани с медийната грамотност, трябва да бъде дадено още във фазата на ранно детско развитие. И отбелязва, че това не означава децата да работят с телефони. „Може да излезем с децата навън с предложение да направим снимка, че това те научава какво означава да направим снимка, и че за да заснемеш друг човек, трябва да получиш неговото съгласие“, посочва той.

Експертът обясни, че в скандинавските страни се опитват децата да получат право да участват, да играят и да бъдат чути, като в същото време бъдат защитени от вреди и събирането на данни в онлайн пространството. Нимгорд даде и пример, че ако деца кажат, че са се опитвали да споделят техни снимки без съгласието им, тогава експертите говорят с тях и им дават съвет как могат да подхождат в бъдеще, как могат да се застъпят за себе си и за другите.

Психологът обръна внимание и на подкрепата, която трябва да бъде оказана на учителите и родителите, които не се чувстват достатъчно уверени в сферата на медийната грамотност.

„Ние учим и помагаме на учениците и на родителите да знаят как да работят с цифровата и медийната грамотност. Те често не се чувстват компетентни в тази област, въпреки че всъщност са. Те обаче смятат, че цифровите практики на децата се развиват много бързо и не успяват да ги следват. Затова се опитваме да подчертаем основната роля на родителите, и след това се опитваме да я прехвърлим към дигиталната сфера“, заяви Нимгорд. Например в малки групи родителите споделят с какви проблеми се сблъскват и как биха подхождали за разрешаването им.

„Тогава те се вдъхновяват един от друг и работата с медийната грамотност на децата не им се струва толкова сложна и страшна“, посочва психологът.

ти също подкрепят тази теза. Лаури Палса – постдокторант в Университета на Ювяскюла и председател на Финландското общество за медийно образование, посочи, че в скандинавската държава теми, свързани с медийната грамотност, са включени в учебната програма от години. През 70-те години на миналия век е съществувала концепция за медийно образование, която например е била насочена към идентифицирането на пропагандата. В днешно време само понятията и термините са променени, за да отразят настоящата медийна култура.

„Медийното образование е интегрирано в ранното детско образование и малко по малко се наслагва в цялата формална

образователна система. Медийната грамотност не се отнася само за някоя възрастова група, за някои класове или за някоя дисциплина, а за всички, така че след излизане от средното образование учениците да имат способности и познания, които да подпомагат по-нататъшния им живот в медийния свят, в който живеем“, посочва Палса.

Експертът отбеляза и ролята на библиотеките. Във Финландия те също предоставят възможност за развитие на медийната грамотност чрез семинари, сътрудничество с училищата и различни обучения. Това може да стане и по неформален начин – да се научиш как да получиш достъп до информация, как може да провериш дали тя е

достоверна.

Палса отбеляза, че медийната грамотност не се отнася само до цифровите медии, а до всички медии, които присъстват в живота на детето – това могат да са книжки с приказки, снимки. Дава пример с 4-годишни, които си играят на водещи на телевизионно предаване в детската градина, в което едното дете е водещ, а останалите – гости. Това им помага, използвайки игрите, да разберат как работят новинарските емисии.

Подобен пример дава и Матиас Нимгорд – психолог в Центъра за дигитална грижа за младежи в Дания. Той посочва, че в страната му могат да бъдат видени деца, играещи на инфлуенсъри, които за тях са дигитални ролеви

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ

1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGFS

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

Редактори:

д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bg

д-р Диляна Кочева
d.kочева@azbuki.bg

Стефа Маринова
s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева
b.traicheva@azbuki.bg

Павла Котова
p.kotova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов
i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов
p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:
Анелия Врачева
a.vracheva@azbuki.bg

Фоторепортер:

Олег Попов

Реклама и

разпространение:
izdatelstvo.mon@azbuki.bg

Кореспонденти в страната:

Белене – Ралица Господинова
088 7418349

Велико Търново – Здравка Маслянкова
088 6653255

Видин – Борислава Борисова
vidinstar@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева
087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова
088 7271712

Смолян – Ангел Добриков
088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова
089 5789515

Шумен – Светлана Крумова
srkumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Диляна Кочева

Предплатна подготовка:
НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД
ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат
Авторските права на публикуваните
текстове и илюстрации са
собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната
и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки
и върхови технологии“

Волейбол на открито за децата на Селановци

Училището във врачанското село „осинови“ спортна площадка

Петя НИКОЛОВА

Селановци е село в община Оряхово, чието Основно училище „Никола Йонков Вапцаров“ не остава незабелязано. Както се казва, мине не мине време, и за учениците от селото се говори. Хубавото е, че новините са позитивни, а поводите – добри. Като последния, който ни дава основание за следващите редове.

Само преди дни сдружение „Безопасни детски площадки“ обяви, че ОУ „Никола Й. Вапцаров“ в Селановци печели ново волейболно оборудване за отбора си. Новината е част от резултатите на завършилата кампания „Осинови спортна площадка“.

Още в началото на годината неправителствената организация стартира инициатива за предоставяне на съоръжения за баскетболно и волейболно игрище. Кандидатстващите с мотивационно писмо – община, организация, общност или училище, трябваше да осигуряват свободен достъп за игра и спорт на младежи над 10-годишна възраст.

Победители са Община Козлодуй и Основното училище в Селановци, които си поделят обявените съоръжения. Община Козлодуй печели баскетболното

Снимка ОУ „Никола Й. Вапцаров“

По време на вътрешноучилищния кръг на Националното състезание по безопасност на движението по пътищата в училището в Селановци

оборудване с предложението си да изгради спортно игрище в село Хърлец, а волейболното оборудване отива за децата на Селановци.

Придобилото славата на най-голямото в Северозападна България село, разположено в област Враца, има защо да се радва на успехите на своите наследници. Над 150 деца от I до VII клас се обучават в родното школо. Именно поради това – да се запазят и да им бъде интересен учебният процес, директорът Надя Ставрева и екипът ѝ полагат усилия в разностранни посоки.

Освен че на 21 март 2025 г. ОУ „Никола Й. Вапцаров“ организира за 12-и път националния конкурс за малки философи „Малкият принц“, което е

сериозно постижение, учениците са работили и по програмата „Учим заедно“ на фондация „Заедно в час“.

Според директора Ставрева целта на участието в „Учим заедно“ е преди всичко да развият социалните и емоционалните умения на учениците, тъй като са забелязали пропуски в тази насока.

В социалните мрежи на „Заедно в час“ вече има видео, разказващо за проекта, озаглавен „Сто и едно наум“. Учителите от Селановци обясняват, че името се е породило от многото идеи, които имат и желаят да изпробват в класната стая. Най-важната задача все пак е развиването на социално-емоционалните компетентности и саморегули-

раното учене. Част от темите, върху които децата разсъждават в програмата „Учим заедно“, са свързани именно с овладяването на гнева и агресията, характерни за периода на тийнейджърство, с разрешаването на проблемни ситуации, с анализ на силните и слабите страни на всяка личност.

За амбициозно училище като ОУ „Никола Вапцаров“ не е изненада, че освен иновативно то е едно от пилотните в страната по проект „Включващо обучение“ за работа с ученици със СОП, както и едно от пилотните, работещи по проект „Училището като център в общността“ към Националната мрежа за децата. Вече няма да е изненада и ако училищният отбор по волейбол изведнъж скочи повече от очакваното.

Новите съоръжения, придобити от сдружение „Безопасни детски площадки“, са мотивация. Училището ще подпише 3-годишен договор за осиновяване на площадката за спорт и добра грижа, а в срок до 6 месеца от подписването ще се извърши монтажът. Предстои и събитие по откриването, което ще се осъществи заедно с „Безопасни детски площадки“. От Сдружението съобщават, че ще продължат да работят в името на спорта на открито, защото кампанията им е показала недостиг на спортни съоръжения и на места за спорт в България.

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

В България наличието на достатъчен осигурителен стаж е едно от основните условия за придобиване право на пенсия. Въпреки дългогодишната си трудова дейност много хора се оказват с недостатъчен брой години стаж, което създава допълнителна тревога в този важен етап от живота им. Един от често срещаните въпроси е дали е възможно да се закупи осигурителен стаж за годините на следване, за да се допълни необходимият период за пенсиониране. Възможно ли е това и как точно се осъществява тази процедура?

Закупуване на осигурителен стаж: какво трябва да знаем

Възможността за закупуване на осигурителен стаж в България е уредена със закон и е позволена само при определени условия. Основните категории, за които е допустимо закупуване на стаж, включват период на обучение във висше или полувисше образование, като осигурителният стаж може да бъде закупен за периода на обучение, но не за повече от срока, предвиден в учебния план за съответната специалност. Също така е възможно закупуване на стаж за времето, определено в нормативен акт, за лица, придобили образователна и научна степен „доктор“. Освен това, за да се покрие недостигащият стаж за пенсиониране, законодателството допуска закупуване на до 5 години осигурителен стаж, ако лицето е навършило необходимата възраст за пенсия и за този период са внесени съответните осигурителни вноски.

Лицата, които желаят да закупят осигурителен стаж, могат да изберат дали да закупят целия период на обучението си, или само част от него. За целта е необходимо да се представи удостоверение от съответното учебно заведение, в което се посочва началната и крайната дата на обучението. Ако лицето желае да закупи само част от периода, удостоверение не е необходимо. Осигурителните вноски се дължат само за периодите, за които не е зачетен стаж на друго основание. Размерът на вноските се определя съ-

гласно актуалните разпоредби и се внася в съответните институции.

След извършване на плащанията териториалните поделения на Националния осигурителен институт (НОИ) издават удостоверение по утвърден образец. Това удостоверение потвърждава правото на зачетен стаж и е основен документ за бъдещо пенсиониране. Важно е да се отбележи, че времето на обучение, за което са внесени осигурителни вноски, се зачита за осигурителен стаж от трета категория труд.

Закупуването на осигурителен стаж за периодите на обучение е важна възможност за хората, които се стремят да осигурят бъдещето си и да отговорят на условията за пенсиониране. Процедурата изисква внимание към детайлите и спазване на определени административни стъпки. Затова е препоръчително да се консултират със специалисти или директно с поделенията на НОИ, за да се гарантира коректното изпълнение на изискванията. Със своевременна подготовка и точна информация всеки може да направи важна крачка към сигурна и спокойна пенсионна възраст.

Справка:

чл. 9а от Кодекса за социално осигуряване

чл. 68, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване

ДЕТСКО ВОЗИЛО С ДВЕ КОЛЕЛА И КОРМИЛО ФРЕНСКА МОДНА КЪЩА	ЖИЛЕЩО НАСЕКОМО ЯПОНСКИ ПИСАТЕЛ (1905-1969) „ФЕНИКС“	ВИД СЛЮДА ЕФЕКТЕН НОМЕР	ИНИЦИАЛИТЕ НА БИВША СВЕТ. ОРГАНИЗАЦИЯ РУСКИ ХУДОЖНИК	СТАРА ФРЕНСКА МОНЕТА ИНДИЙСКИ ПОЕТ	ПИЛЕ ОТГЛЕДАНО ЗА МЕСО БРИТАНСКА ПЕВИЦА	ШИВАШКИ ТЕРМИН АМЕРИК ДВУУТРОБЕН БОЗАЙНИК	ИВИЦА ОТ МЕСТНОСТ ОБУШАРСКО ЛЕПИЛО	ШИРОКА УЛИЦА ВИД СЕВЕРЕН ЕЛЕН	ПОЕМА ОТ О. ТУМАНЯН
РУСКИ ПОЕТ (1912-1974) ГРУПА ПТИЦИ В ПОЛЕТ			ЕВРОПЕЙСКА ВАЛУТА БУКВА КАТО ЗНАК НА ЦЕННИ КНИЖА	МАРКА ИНСЕКТИЦИД ЗА ХЛЕБАРКИ ГЕРОИНЯ ОТ „ДЕЛВИД КО-ПЪРФИЛД“		ДРАМА ОТ ВЛ. МУСАКОВ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ - „ОСЪДЕНИ ДУШИ“	ХАЗАРТНА ИГРА НА КАРТИ СКЛАДОВО ПОМЕЩЕНИЕ В ЖИЛИЩЕ	МАРКА ПРЕПАРАТ, ПРЕМАХ-ВАЩ ПЛЕСЕН ОТ СТЕНИ ОПЕРА ОТ Г. ХЕНДЕЛ	
МОНАХ, КАЛУТЕР	ЧАСТ ОТ ЧЕС-НОВА ГЛАВА ЗДАНИЕ ЗА ЗАБАВИ В ДРЕВ-ГЪРЦИЯ	СПОРТЕН ТОТАЛИЗАТОР ОПТИ-ЧЕСКО ЯВЛЕ-НИЕ В ПУСТИ-НЯТА	ПРЕПАРАТ ЗА МИЕНЕ НА СЪДОВЕ ДЪЛГО СЛОВОИЗ-ЛИЯНИЕ	МАРКА БЪЛГАРСКИ ЦИГАРИ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ (1891-1981)	ОБРАЗ			ГРЪЦКИ КОРАБЕН МАГНАТ (1906-1975)	ОТРОВНА АВСТРАЛИЙ-СКА ЗМИЯ
ХОЛАНДСКО СИРЕНЕ ТВЪРДА СПЛАВ ЗА РЕЖЕШИ ИН-СТРУМЕНТИ			ГРУПА ЖИВОТ-НИ ОТ ЕДИН ВИД, ПОРОДА ГЕРОЙ ОТ „СЕЛО БОРОВО“	ВИД КОЛБАС ПСЕВДОНИМ НА АСПАРУХ ЛЕШНИКОВ		ОСТЪКЛЕНА ПРИСТРОЙКА КЪМ КЪЩА АНГЛИЙСКИ ФИЛМ НА Л. АНДЕРСЪН	МИННА ГАЛЕРИЯ БЕЗ ИЗХОД СЪИМЕННИК		
ФИН ТЪНЪК ПЛАТ СОРТ ЧЕРЕШИ		РОД ПАПАГАЛИ ДРЕБНИ БОНБОНИ	ПОЛУСЪКО-ПЦЕНЕН КАМЪК ПЛАНЕТА ОТ СЪЛЪНЧЕВАТА СИСТЕМА	ГЕРОИНЯ ОТ „АНТОНИИ И КЛЕОПАТ-РА“ ДРЕВНОЕГИ-ПЕТСКИ БОГ		НИДЕРЛАНД-СКИ ФУТБО-ЛЕН ОТБОР АНГЛ. ПИСА-ТЕЛ - „АЙ-ВЪНХОУ“	НАТРУПАН ЗЕМЕН МАТЕРИАЛ ГЕРОЙ ОТ „СИЛАТА НА МРАКА“	СУЛТАНСКИ УКАЗ	
ДИВО ХИЩНО ЖИВОТНО ВИД ЕСТРАДЕН ТЕАТЪР	БАНА С ВОД-НИ СТРУИ ИЗВЕСТНО ПАТЕ ОТ ЕДНОИМЕ-НЕН АНИМАЦ. ФИЛМ	ГЕРОИНЯ НА МОЛИЕР ОТ „ТАРТЮФ“ АМЕРИК. АКТРИСА - „ПА-РИЖ, ТЕКСАС“	МЯРКА ЗА ЗЕМНА ПЛОЩ УКОР НАТЯКВАНЕ	ЖЪЛТО ЛИВАДНО ЦВЕТЕ МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ	СТАРА МЯРКА ЗА ТЕЖИНА ЮЖНО РАСТЕНИЕ	ОРГАН НА ЗРЕНИЕТО ВЪЗПИТАНИК НА ВОЕННО УЧИЛИЩЕ	НЕФЕРМЕНТИ-РАЛ ГРОЗДОВ СОК ЛИТ.- ПУБЛИ-ЦИСТ. ПРОИЗ-ВЕДЕНИЕ	ОБЩЕСТВЕН ЧИН ГОЛЯМ ПЕРИОД ОТ ВРЕМЕ	
БИВШ ШВЕЙЦАРСКИ СКИОР ВЕХТА ДРЕХА			ХАРМОНИЯ СВЕТОВНА ОРГА-НИЗАЦИЯ	МАРКА КАФЕ-МАШИНИ ГЕРОЙ НА ДЖ. К. МЕНО-ТИ ОТ „КОН-СУЛЪТ“	СЕКТА, РАЗКОЛ	ГЕРОЙ ОТ „ПЕТАЩИЯТ ХОЛАНДЕЦ“ ФРЕНСКО МОДНО СЪОБЩЕНИЕ	ПРЕВЪРЗОЧЕН МАТЕРИАЛ ОПЕРА ОТ ЖУЛ МАСНЕ	АНГЛИЙСКИ РЕАКТИВНИ ДВИГАТЕЛИ	АНГЛИЙСКИ ФУТБОЛИСТ, НАСТОЯЩ ТРЕНЬОР
ВИД ОБРАЗЕЦ ВИД СПОРТ	ВЪРЗОП ОТ ЖИТНИ КЛАСОВЕ КАЛАЕНО-ОЛОВЕН ПРИПОИ	МЯСТО, ОБРАСЛО С ДЪРВЕТА ЯСТИЕ ОТ ВАРЕН ОРИЗ	ЧАНТИЧКА С ТОАЛЕТНИ ПРИНАДЛЕЖ-НОСТИ ПАРТИЯ ИГРА НА ТЕНИС	АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ (1832-1898) ИТАЛИАНСКА МОДНА КЪЩА	ИЗДЪЛЖЕНА ЧАСТ НА БАЗИЛИКА ПОДГЪНАТ КРАЙ НА РЪКАВ	ЗАПЛАХА МАРКА ЛАПТОПИ	БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ (1919-1982) ГРЪЦКО АЛКОХОЛНО ПИТИЕ РИМСКИ ИМПЕРАТОР (474-491)	ШАЙКА	ТРОПИЧЕСКИ ПЛОД
ПОДОВА НАСТИЛКА КИЕВСКИ КНЯЗ (НЕИЗВ.-912) ФИЛМ ОТ САЩ С ДЖ. КАМЕРЪН			АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ (1832-1898) ИТАЛИАНСКА МОДНА КЪЩА	ИЗДЪЛЖЕНА ЧАСТ НА БАЗИЛИКА ПОДГЪНАТ КРАЙ НА РЪКАВ	СПИРАЛОВИД-НО НАВИТ ПРОВОДНИК ФР. АКТЬОР - „СТАРАТА ПУШКА“	ГЕРОЙ ОТ „МАМИНОТО „ДЕТЕНЦЕ““ РУСКИ САМОЛЕТИ	БАНЯ С ГОРЕЩ СУХ ВЪЗДУХ РОМАН ОТ СТАНИСЛАВ ЛЕМ	ХОЛАНДСКИ ХУДОЖНИК (1582-1642)	ГЕРОЙ НА Х. РИВЕРА ОТ „ВЪРТОП“
КУБЧЕ ЗА ИГРА НА ТАБЛА НАДЛЪЖНА ШАРКА НА ПЛАТ	ЗЪРНЕНА КУЛТУРА ПОЧЕТНА ТИТЛА В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ	ЗВЪНЕЦ ХЛОПАТАР ЦИКЪЛ ОТ ЛЕКЦИИ	СТАРИННА ФРЕНСКА ПЕСЕН	КАНАДСКИ ФИЗИК (1862-1948)	АНТИЧЕН ГРАД КРАЙ СВИЩОВ ТРАГЕДИЯ ОТ ПИЕР КОРНЕЙ	СБОР ОТ 12 ПРЕДМЕТА	МАРКА УНИВЕРСАЛ-НО ЛЕПИЛО РУСКИ КАМИОНИ		
КАТЕГОРИЧНА ЗАБРАНА ГЕРМАНСКИ КОМПОЗИТОР (1791-1864)									
МАРШРУТ НА КОРАБ		ГЕРОЙ НА М. ГОЛЕМИНОВ ОТ „ИВАЙЛО“				ГИГАНТ, КОЛОС	ОСТАТЪЧЕН ПРОДУКТ ПРИ ПРОИЗВ. НА ЗАХАР		

РЕЧНИК: БИОТИТ, ИТИЛ, СТЕЛИТ, РАУ

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: Деепричастие. Абонат. Октава. Уелс (Хърбърт). Камора. Ано (Жан Жак). Дака. Хоук (Итън). Данов (Христо). Каторга. Руладина. Камю (Албер). "Анар". Астана. Вина. Атос. Ирра. Амѐ. "Зането". Огън. Еврипид. Луцифер. Сом. Аква. ДОС. Лен. Итрий. Аерон. Наркоза. Нел. Тапа. Коло. Тетово. "Иес". Тик. Сърна. От (Дмитрий). Делева (Росица). "Лакме". Екотип. Рикати (Винченцо). Амир. Пилор. Лос. Куб. Олга. Хижа. Ело. Нив. Метакса. Анен (Роже). Загар. Нарта. Ориноко. Ориз. Рау (Йоханес). Статив. Чернова. "Брокерът". Яре. Атол. "На Ком". Мим. Драма. Обой. АТЕ. Куна. Билини. Есенин (Сергей). Сухиндол. Ди. Анемона. Рами. "Винету". Ананим.	Отвесно: Леонкавало (Руджеро). "Осасуна". Епикур. Еко (Умберто). Минус. Лък. Бигор. Муха. Апт. Кюнец. "Норма". Варна. Ним. Рада. Атила. Немо. "Рио". Дани. "Нивата". Оферта. Илм. Звяр. Чакона. Енке (Йохан). Ерген. Арабов (Борис). "Фа". Аратор. Оток. Атар. Емили. Су. Грог. Изотоп. Араб. Ал (Даниил). Утеха. Състав. Тинктура. Иде. Ило. Нор. Одил. Са. Отонит. Ресурси. Мин. Епоха. Скоби. Кутре. "Йейл". Ри. "Отело". Рак. Ларва. Леер. Жерар (Шарл). Йена. Баданарка. Свила. "Итън". Сен. Помада. Ивет. "Ако". Анита. "Ема". Нони. Апарат. Асенов (Драгомир). Канон. Пароними. Опиат. Лек. Ботини. Тава. "Единак". Иконом. Менам.
--------------------------	---	---

АБОНАМЕНТ 2025

Връчиха Абеловата награда по математика

Японският математик проф. Масакши Кашивара от Университета на Киото спечели едно от най-престижните международни отличия в математиката – Наградата „Абел“ за 2025 г. Ученият я получава за фундаменталния си принос към алгебричния анализ. Той е първият японец, носител на високото отличие.

Президентът на Норвежката академия на науките и литературата Анелин Ериксен обяви лауреата за 2025 г. в зала „Кавли“ на Академията в Осло. Церемонията се предаваше на живо и онлайн на сайта на Абеловата награда и в канала i в YouTube. Приветствие към лауреата отправи норвежкият министър за изследванията и висшето образование Сигрун Ослан.

Председателят на Абеловия комитет проф. Хелге Холген обяви аргументите за избора. В Комитета влизат проф. Холген, чиито изследвания са основно върху диференциални уравнения и математическа

Снимка БТА

физика, и още четирима международно признати математици. Призът ще бъде връчен на церемония в аулата на Университета на Осло на 20 май.

Наградата „Абел“ е учредена от норвежкото правителство през 2002 г., управлява се от Норвежката академия на науките и се връчва всяка година. Сравнява се с Нобелова награда, която не се присъжда в областта на математиката. Другото престижно отличие в света на математиката е медалът „Филс“, но той е отреден за математици до 40-годишна възраст.

Абеловата награда за математика за 2024 г. бе присъдена на французина Мишел Талагран „за революционния му принос към теорията на вероятностите и функционалния анализ“. През 2023 г. носител на Наградата е Люис Кафарели от Университета на Тексас в Остин, САЩ. Той е отличен за „творчески принос в изследванията на коректността на гранични задачи за нелинейни частни диференциални уравнения, включително задачи със свободни граници и уравнението на Монж-Ампер“.

«Детские Вести» – это журнал, который мы хотим сделать интересным для читателей, особенно для тех, кто интересуется историей и культурой нашей страны»

Александр Шенников

Д-р Дмитрий Волков, историк, кандидат наук, автор книги «Детские Вести»

«Детские Вести» – это журнал, который мы хотим сделать интересным для читателей, особенно для тех, кто интересуется историей и культурой нашей страны»

Александр Шенников

Д-р Елена Волкова, историк, кандидат наук, автор книги «Детские Вести»

«Детские Вести» – это журнал, который мы хотим сделать интересным для читателей, особенно для тех, кто интересуется историей и культурой нашей страны»

Александр Шенников

ДЗ-БУКИ

«Детские Вести» – это журнал, который мы хотим сделать интересным для читателей, особенно для тех, кто интересуется историей и культурой нашей страны»

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ

www.ncd.ru

Тел: 8 (495) 107-22-22, 8 (495) 107-22-23, 8 (495) 107-22-24, 8 (495) 107-22-25, 8 (495) 107-22-26, 8 (495) 107-22-27, 8 (495) 107-22-28, 8 (495) 107-22-29, 8 (495) 107-22-30, 8 (495) 107-22-31, 8 (495) 107-22-32, 8 (495) 107-22-33, 8 (495) 107-22-34, 8 (495) 107-22-35, 8 (495) 107-22-36, 8 (495) 107-22-37, 8 (495) 107-22-38, 8 (495) 107-22-39, 8 (495) 107-22-40, 8 (495) 107-22-41, 8 (495) 107-22-42, 8 (495) 107-22-43, 8 (495) 107-22-44, 8 (495) 107-22-45, 8 (495) 107-22-46, 8 (495) 107-22-47, 8 (495) 107-22-48, 8 (495) 107-22-49, 8 (495) 107-22-50, 8 (495) 107-22-51, 8 (495) 107-22-52, 8 (495) 107-22-53, 8 (495) 107-22-54, 8 (495) 107-22-55, 8 (495) 107-22-56, 8 (495) 107-22-57, 8 (495) 107-22-58, 8 (495) 107-22-59, 8 (495) 107-22-60, 8 (495) 107-22-61, 8 (495) 107-22-62, 8 (495) 107-22-63, 8 (495) 107-22-64, 8 (495) 107-22-65, 8 (495) 107-22-66, 8 (495) 107-22-67, 8 (495) 107-22-68, 8 (495) 107-22-69, 8 (495) 107-22-70, 8 (495) 107-22-71, 8 (495) 107-22-72, 8 (495) 107-22-73, 8 (495) 107-22-74, 8 (495) 107-22-75, 8 (495) 107-22-76, 8 (495) 107-22-77, 8 (495) 107-22-78, 8 (495) 107-22-79, 8 (495) 107-22-80, 8 (495) 107-22-81, 8 (495) 107-22-82, 8 (495) 107-22-83, 8 (495) 107-22-84, 8 (495) 107-22-85, 8 (495) 107-22-86, 8 (495) 107-22-87, 8 (495) 107-22-88, 8 (495) 107-22-89, 8 (495) 107-22-90, 8 (495) 107-22-91, 8 (495) 107-22-92, 8 (495) 107-22-93, 8 (495) 107-22-94, 8 (495) 107-22-95, 8 (495) 107-22-96, 8 (495) 107-22-97, 8 (495) 107-22-98, 8 (495) 107-22-99, 8 (495) 107-22-00, 8 (495) 107-22-01, 8 (495) 107-22-02, 8 (495) 107-22-03, 8 (495) 107-22-04, 8 (495) 107-22-05, 8 (495) 107-22-06, 8 (495) 107-22-07, 8 (495) 107-22-08, 8 (495) 107-22-09, 8 (495) 107-22-10, 8 (495) 107-22-11, 8 (495) 107-22-12, 8 (495) 107-22-13, 8 (495) 107-22-14, 8 (495) 107-22-15, 8 (495) 107-22-16, 8 (495) 107-22-17, 8 (495) 107-22-18, 8 (495) 107-22-19, 8 (495) 107-22-20, 8 (495) 107-22-21, 8 (495) 107-22-22, 8 (495) 107-22-23, 8 (495) 107-22-24, 8 (495) 107-22-25, 8 (495) 107-22-26, 8 (495) 107-22-27, 8 (495) 107-22-28, 8 (495) 107-22-29, 8 (495) 107-22-30, 8 (495) 107-22-31, 8 (495) 107-22-32, 8 (495) 107-22-33, 8 (495) 107-22-34, 8 (495) 107-22-35, 8 (495) 107-22-36, 8 (495) 107-22-37, 8 (495) 107-22-38, 8 (495) 107-22-39, 8 (495) 107-22-40, 8 (495) 107-22-41, 8 (495) 107-22-42, 8 (495) 107-22-43, 8 (495) 107-22-44, 8 (495) 107-22-45, 8 (495) 107-22-46, 8 (495) 107-22-47, 8 (495) 107-22-48, 8 (495) 107-22-49, 8 (495) 107-22-50, 8 (495) 107-22-51, 8 (495) 107-22-52, 8 (495) 107-22-53, 8 (495) 107-22-54, 8 (495) 107-22-55, 8 (495) 107-22-56, 8 (495) 107-22-57, 8 (495) 107-22-58, 8 (495) 107-22-59, 8 (495) 107-22-60, 8 (495) 107-22-61, 8 (495) 107-22-62, 8 (495) 107-22-63, 8 (495) 107-22-64, 8 (495) 107-22-65, 8 (495) 107-22-66, 8 (495) 107-22-67, 8 (495) 107-22-68, 8 (495) 107-22-69, 8 (495) 107-22-70, 8 (495) 107-22-71, 8 (495) 107-22-72, 8 (495) 107-22-73, 8 (495) 107-22-74, 8 (495) 107-22-75, 8 (495) 107-22-76, 8 (495) 107-22-77, 8 (495) 107-22-78, 8 (495) 107-22-79, 8 (495) 107-22-80, 8 (495) 107-22-81, 8 (495) 107-22-82, 8 (495) 107-22-83, 8 (495) 107-22-84, 8 (495) 107-22-85, 8 (495) 107-22-86, 8 (495) 107-22-87, 8 (495) 107-22-88, 8 (495) 107-22-89, 8 (495) 107-22-90, 8 (495) 107-22-91, 8 (495) 107-22-92, 8 (495) 107-22-93, 8 (495) 107-22-94, 8 (495) 107-22-95, 8 (495) 107-22-96, 8 (495) 107-22-97, 8 (495) 107-22-98, 8 (495) 107-22-99, 8 (495) 107-22-00, 8 (495) 107-22-01, 8 (495) 107-22-02, 8 (495) 107-22-03, 8 (495) 107-22-04, 8 (495) 107-22-05, 8 (495) 107-22-06, 8 (495) 107-22-07, 8 (495) 107-22-08, 8 (495) 107-22-09, 8 (495) 107-22-10, 8 (495) 107-22-11, 8 (495) 107-22-12, 8 (495) 107-22-13, 8 (495) 107-22-14, 8 (495) 107-22-15, 8 (495) 107-22-16, 8 (495) 107-22-17, 8 (495) 107-22-1

Априловската
гимназия чества
190-годишнина

„Аграрната гимназия и днес едно от водещите образователни учения в България.“ Това каза служебният министър на образованието и висшето образование Талив Цонев на пресна честване в РИО-Орхидеи по случай 100-годишнината от създаването на първото земеделско-аграрно висше училище, средно Пролетарската МЗН.

„Пролетната гимназия и днес е едно от водещите образователни учения в България.“ Това каза служебният министър на образованието и висшето образование Талив Цонев на пресна честване в РИО-Орхидеи по случай 100-годишнината от създаването на първото земеделско-аграрно висше училище, средно Пролетарската МЗН.

Наркотиците отнемат бъдещето

Започнаха срещи с ученици в рамките на кампанията на МОН за превенция на зависимости

[illegible]

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв.	40 лв.
История	45 лв.	40 лв.
Математика и информатика	45 лв.	40 лв.
Педагогика	99 лв.	89 лв.
Професионално образование	60 лв.	54 лв.
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв.	57 лв.
Философия	36 лв.	32 лв.
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв.	57 лв.
Чуждоезиково обучение	45 лв.	40 лв.
Вестник „Аз-буки“	99 лв.	89 лв.

**Абонирайте се
В РЕДАКЦИЯТА
с отстъпка**

5% от цената –
при **ТРИ**
и повече издания

10% от цената –
при **ПЕТ**
и повече издания

15% от цената –
за **ПЪЛЕН** комплект
от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

Еволюционна грешка превръща конете в първокласни атлети

Състезателните коне от чистокръвна порода са биологично чудо, което консумира кислород с удивителна скорост, повече от два пъти по-висока от тази на елитните спортисти, предава „Наука OFFNews“. По време на интензивни тренировки тези животни преработват до 360 литра кислород в минута, задоволявайки огромните енергийни нужди на мускулите, които съставляват повече от половината от телесното им тегло.

От години изследователите се питат как конетите са развили тези изключителни способности. Вкменелости разказват, че те са започнали да се развиват като тревопасни с размерите на куче, преди да се превърнат в мощните бегачи, които познаваме днес. Но молекулярните промени, които са позволили тази трансформация, са останали скрити досега.

Екип от изследователи от „Вандербилт“ и „Джонс Хопкинс“ наскоро разкриват интересен еволюционен обрат, който помага да се обясни метаболитната суперсила на конете. В работата си, публикувана в списание Science, те откриват нещо, което първоначално е изглеждало като генетична грешка, която би трябвало да е вредна. Но вместо това се е превърнала в предимство чрез хитър биологичен трик, който повишава производството на енергия.

Изследователите са проучили системата, която контролира как клетките се справят със стреса от изгарянето на кислород. Тази система става особено важна при физически натоварвания. Тя включва два основни участника: протеин, наречен KEAP1, който действа като сензор за

Снимка Ріхабай

стрес, и друг, наречен NRF2, който включва защитни гени, когато е необходимо.

При разглеждането на гена KEAP1 при коне, зебри и магарета учените забелязват странен генетичен „знак стоп“ в началото на инструкциите на гена. Обикновено този вид мутация би прекратила преждевременно производството на протеини, създавайки скъсени, неработещи протеини, които причиняват заболявания.

Въпреки това тези животни не само оцеляват с това, което би трябвало да е вредна мутация, но и се отличават като едни от най-големите атлети в природата. Това противоречие кара изследователите да се задълбочат.

При конете и техните роднини този генетичен знак „стоп“ всъщност не спира нищо. Вместо това клетъчният механизъм го пренебрегва и продължава да чете, като вмъква различен от първоначално съществуващия градивен елемент (аминокиселина) . Модифицираният KEAP1

става по-чувствителен на стреса от изгарянето на кислорода, което води до повишена защитна активност. По този начин се създават повече антиоксиданти, които предпазват клетките от увреждане, като същевременно увеличават производството на енергия.

Екипът потвърждава тези ефекти, като сравнява мускулни клетки на кон и мишка. Клетките на коня изгаряли значително повече кислород и произвеждали повече енергия. Когато са изложени на вредни съединения, конските клетки също се оказват много поустойчиви на увреждане, отколкото клетките от други видове.

За да проверят дали тази специфична мутация пряко причинява тези ефекти, изследователите създават клетъчни модели за сравнение на оригиналната форма на KEAP1 с конската версия. Конската версия винаги е активирала повече защитни механизми и е повишила производството на енергия.

Изследователите установяват, че конете имат допълнителни мутации в клетъчните механизми, които четат генетичен материал. Тези мутации подобряват способността за четене на знаците „стоп“, особено в гена KEAP1.

Времето, в което се е появило това генетично нововъведение, съвпада с това, което знаем за еволюцията на конете. Всички съвременни коне, зебри и магарета споделят тази мутация, което предполага, че тя е еволюирала в общия им прародител преди около 4 – 4,5 милиона години. Това съвпада с адаптацията на конете към откритите пасища и еволюцията на стъпалата с един пръст – промени, които позволяват по-голяма скорост и издръжливост.

Тази адаптация е помогнала за превръщането на скромните тревопасни в животни, способни да развиват устойчива скорост и издръжливост, благодарение на генетична грешка, която по ирония на съдбата повишава ефективността им.

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

ИСТОРИЯ

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

Философия

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

**Чуждоезиково
обучение**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. - том 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

13

3 – 9 април 2025 г.

Драматичното време на несъответствията

Откъс от „Хайдушки копнения. Спомени от Македония 1902 – 1903“ на Пейо Яворов – между ясновидството и заблуждението“

Велика Гюлемерова

Професионална гимназия по компютърно програмиране
и иновации – Бургас

В българската литература непосредствено след Освобождението се открива една несъмнено противоречива тема, на която редица текстове се спират – темата Македония. Тя е обект на настойчиво сюжетиране, което, в крайна сметка, се основава върху мотива за изгубеността и желанието за интегрирането ѝ в границите на родината; проявява се и усещане за особена обреченост на своето, родното като етнос и култура, намиращо се в определеното за чуждо в държавно-политически план пространство.

В „Хайдушки копнения“ на Яворов е представен повторният опит за досъграждане на родината след Съединението. Каузата Македония в текста на Яворов разкрива нещо повече от непостижимостта на проекта за цялостна България – същностният проблем, който излиза на повърхността в мемоара, е неспособността на синовете да бъдат братя. Разделението и съмнението провокират непрекъснат страх от предателство. Предателството тук обаче е от своя, близкия. Текстът на Яворов експлицира блудността на синовете и в по-общ план – неразбирането на идеята за Дома. Домът Родина е невъзможен, защото липсва идеята за братството.

Особено показателен за осмислянето на мястото на Македония в националното самосъзнание е следният цитат от мемоара „Хайдушки копнения“: „И ако за една Голгота непременно е нужен един връх, ние ще го назовем: Македония! Поне така се нарича днес... Не сте ли слушали за книжниците и фариците в Берлин, Виена и Петербург?“ (Yavorov 2008, p. 356). Избраният откъс задава едната гледна точка на мислене – Македония е топос на прекомерното страдание, на изкупването на греховете, на пречистването и героичното себеутвърждаване, но и алтернатива за България – път към сбъдването на родината в нейната възжелана цялост. „Хайдушки копнения“ на Яворов реализира по специфичен начин притчата за Блудния син, като показва как нацията се разединява по пътя към собственото си единение, или иначе казано, как сбъдването на родината като общ Дом, като свръхпонятие, спрямо което синовете ѝ се определят като верни или съгрешили, блудни, се релативизира в

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д.п.н. Галя Христонова
E-mail: hristozova@bfu.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
0889 22 04 12

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: bel@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Български език
и литература“,
кн. 6/2024:**

LINGUISTICS ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Българската литература в
европейския културен контекст /
Александър Панов

История и идеология (Темата
за революцията в два учебника
по литература за X клас) / Бойко
Пенчев

„Хайдушки копнения.
Спомени от Македония 1902 –
1903“ на Пейо Яворов: между
ясновидството и заблуждението /
Велика Гюлемерова

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Връзки между предпочитанията на анкетираните българи към конкуриращи се темпорални форми в подчинени изречения в съвременния български език и фактора вид специалност / *Красимира Алексова, Данка Апостолова*

Разлики между достоверността на информацията, изразявана чрез четирите евиденциала в съвременния български език, според оценките на анкетираните българи / *Красимира Алексова, Михаела Москова, Данка Апостолова, Яна Сивилова, Ласка Ласкова, Патрик Михайлов*

Проблемни езикови употреби в практиката на Върховния касационен съд / *Деян Драганов*

Някои случаи на десемантизация на глаголни представки в старобългарски език / *Кирил Първанов*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И
ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНОТО
УЧИЛИЩЕ

Грамотността – интердисциплинарно понятие (Върху примера на обучението по български език и музика в начален образователен етап) / *Пенка Марчева*

МЕТОДИКА

Дигитално образователно съдържание по кирилметодиевистика в подкрепа на средното образование / *Елка Златева*

Развиване на културната компетентност и на творческите способности на учениците от прогимназиален етап чрез занимания по интереси: клуб „Пиша.БГ“ / *Невяна Тодорова*

IN MEMORIAM

Проф. д.ф.н. Петя Янева / *Владислав Миланов*

зависимост от гледната точка. За нашето писане личната гледна точка на персонажите е важна, защото показва как всяко съзнание конструира по свой начин представата за големия Дом като идеология и ценност, и начина, по който привидно същото пространство се оказва неразпознаваемо, т.е. за един е Дом, а за друг е чуждо място. Цитатът под-казва и за сложното отношение ние – праведните срещу тях – чуждите (в пространствен и национален аспект, но и в границите на етноса), което се осмисля чрез образите на книжниците и фарисеите, т.е. задава се образът на буквално четящите закона, тези, които са слепи за човешкото страдание. Избраната линия на проблематизиране за пореден път мисли българското в опозиция на чуждото, като своето отново е оцетено от врага чужденец. В подбрения цитат, а и в цялостната повествователна структура на текста се забелязва явна препратка към Библията. Избраната от Яворов наративна стратегия в случая е особено продуктивна, защото полага частната история на нацията в контекста на библейското. По този начин се задава особена перспектива на мислене, в която българите са съотнесими от определена гледна точка с избрания народ. Всъщност ключова за настоящия текст е не опозицията свое – чуждо, видяна в най-изчистения вариант българи срещу етнически чуждите противници, а противоречието вътре между своите и механизмите, по които своят се превръща в чужд, враждебен.

Трябва да отбележим, че в анализа си няма да се занимаваме с разделението в неговия историко-организационен аспект. Солидаризиране се с наблюдението на Липчева, че „вътрешни“ или „външни“, революционерите винаги са „несвои“ и усилието да преведат чуждостта си в разбираема (морална) текстовост пропада“ (Lipcheva-Prandzheva 1999, p. 108). Тази подмяна на идеологическите позиции е продуктивна за настоящия анализ – начинът, по който етнически своите се оказват подвластни на различни властови механизми и поради това мислени като чужди, но и трансформирането и опорочаването на общия идеал. Важна е и използваната от изследователката лексема „несвои“, която може да бъде интерпретирана в няколко насоки. От една страна, тя разкрива пребиваването на борците в чуждото пространство, тяхната извънпоставеност спрямо обществото и закона, от друга страна обаче, показва и специфичната им „обърканост“ в сферата дори на бунтовнически език и моралния кодекс. Харамиите са много често реално изгубени в пространството, но по-страшна е изгубеността им в ценностен аспект – предателството, убийството се трансформират в поведенчески код, лишен от логиката на националното осъществяване, подвластен на личните пристрастия. „Несвоевостта“ на героите много отчетливо кореспондира с духовното пропадане на малкия син в притчата за Блудния син. Друг е въпросът обаче дали в мемоара на Яворов се случва „идването в себе си“, осмислянето на Дома като пространство на добруването, защото притворството и страхът не са част от характеристиките на щастливото заедноживеене. Представата за Дом тук е силно размита и се изживява строго индивидуално. Срещата-разбиране както между „вътрешните“ и „външните“, така и между поколенията е невъзможна. Този пункт от разсъжденията ни няма да остане висящ в текста, а по-нататък

линията на анализа ни ще бъде уплътнена с цитати от мемоара. Текстът предлага възможност да вникнем в сърцевината на противоборството. Според Пламен Антов Яворов конструира „Македония като хетеротопия, като „другото“, т.е. ониричното пространство, където идеалът може да бъде постигнат като сънуване, като кошмар“² (удебелено от автора – б.м.) (Antov 2005, p. 64). Приемаме, че Македония може да бъде мислена като хетеротопия точно защото е едновременно част от „проекта“ България – пространство, изконно неделимо в съзнанието на народа от целостта на държавата, но и обречено от външни фактори на изгнание в чуждите политически владения. Събждането на автономията противопоставя свободата срещу целостта на нацията³. Раковски отбелязва, че „конфликтът между водачите е епilog на Книгата, а не край на хронологическата наратив“ (Rakovski 2014, p. 93). За нас този конфликт, независимо от мястото му в текста, е брънката, от която ще започне разплитането на проблематиката на блудността в „Хайдушки копнения“. Защо е така? Макар и привидно положена в края на повествованието, колизията между водачите е иманентно присъстваща в целия текст. Разногласието, или по-скоро многогласието в текста е на всички равнища – по своята същност противоречието между Яворов и Яне Сандански е показателно за отношенията вътре в самата организация, между „вътрешните“ и „външните“, но и между „освободители“ и освобождавани. Пропагандното слово в текста не буди доверие, а съмнение в чистотата на подбудите, приписват му се користолюбиви цели. Словото на селяните също е разкрито като притворно, подмамващо към смъртта. Налице е една парадоксална ситуация на недоверие, в която словото на другия, макар и разпознат като етнически свой, винаги се осмисля като враждебно, подлъгващо, дори когато зад него стои жертвоготовност.

Липчева обаче забелязва, че „мотивът за аморализма на взаимното „изяждане“ не е компенсиран от каквато и да било патетика на жертвеността“ (Lipcheva-Prandzheva 1999, p. 107). Въсъщност идеята за саможертвата е предхождана от идеята за дара – в случая революционерите се стремят да дарят свободата на Македония. За Яворов напускането на България не е свързано с особен драматизъм, защото напуска политическите очертания на своето, но не и етническите. И по-важното в случая прозира в следния цитат от текста:

„Аз бях новак борец, слязъл от облаците, и се прегънах под жестоката действителност. [...] Аз погледнах надире към България: там дойдох на Божия свят, там оставих и всичко мило. Пред мене беше Турция: там отивах да търся криле, а можех да изгубя и глава. [...] Сетне аз подвих кепето под себе си, прегърнах пушката – и полетях като другите седешком надолу.“

След месец скитане от село на село, като стоях и един ден пленник на „върховистка“ чета, аз напуснах царството на султана и се върнах горещ „централист“ (Yavorov 2008, pp. 261 – 263) (к.м., В.Г.).

Цитатът е показателен в няколко отношения. На първо място, създава пространствената ориентация, която е и ценностно конотирана – България е изконната родина, в която всичко е мило, задаващо аксиологизацията в живота на героя. Тя обаче остава назад, родината е напусната, за да може синът Яворов да се впише в героичното битие на борците за освобождение на Македония. Турция е модус на храбростта и себедоказването. Тя е своего рода инициационно изпитание, чието преодоляване гарантира вписването в списъка с важни имена. Чуждото пространство е амбивалентно по своята същност – то едновременно е враждебно, но и се асоциира с откъснатото свое, т.е. то е част от мистичното тяло на родината, но на политическата карта на Европа е откъснато поради различни причини.

Друг важен аспект, който е вписан в подбрания цитат, е проблемът за специфичната „окриленост“ на героя, открояна с курсивирани думи. Копнежът по търсене на криле е опит за възстановяване на хармоничността на героя и в личен, и в национален план. „Слизането от облаците“ и сблъсъкът с действителността, т.е. отрезвяването от патетиката на саможертвата, е повратен момент, в който идеалността се конфронтира с реалността, с комплицираността на историческото случване.

Цитатът подсказва и големия конфликт „върховисти“ – „централисти“. Яворов заявява себе си като убеден съюзник в делото на вътрешните, т.е. централистите, и води борба срещу домогванията на „върховистите“ посредством своята публицистика. Първото му напускане на пределите на свободна България го показва заобиколен от пъстра група въодушевени младежи, сред които има македонец и мизиец. Главното тук обаче е обединителната мощ на каузата Македония, заличаваща всяко географско делене – неслучайно Яворов отбелязва за своите спътници, че са „синове на откъд или отсам рилската бащиния...“ (Yavorov 2008, p. 262). Отечеството, видно в неговата идеалност, унифицира мъжете и ги представя като синове юнаци, задължени от вътрешния императив на съвестта и дълга пред родината да се борят за своя отечески Дом – да слепят разкъсаните части откъд и отсам. Големият проблем се открива не толкова в невъзможността за присъединя-

ване на Македония към България, а в голямото разцепление между синовете – отвъдността или отсамността остава водещ сигнификатор, поставящ клеймо върху борците, което ги превръща във врагове вместо в братя.

„Хайдушки копнения“ на Яворов разкрива не само сложната позиция на съпричастност към идеала Македония, но и политическата блудност на синовете, участващи в четите. Разминаването в съпричастността към делото провокира усъмняване в безкористността на освободителите и задейства верижна реакция на недоверие: двойката народ : харамии е обект на мнително вглеждане. Разколебана е възможността общият Дом да бъде реализиран като пространство на заедността, на добруването, в който да се случи „празникът“ от притчата за Блудния син. Всяка организация споделя различен път за събъждането на целостта на нацията, но в същото време със своите действия прави точно обратното – очертава още по-ясно разлома между отсам и отвъд.

Както отбелязва Липчева по отношение на диалога с дядото, сцената представлява едно привидно общо пътуване: „Заедността е девалвирана още в целеполагането – синът се завръща във, старецът напуска родното пространство. Единият пътува (макар и временно) към уюта на подредеността, другият – към абсолютизма, плашещ хаос на непознатото. [...] Пътуването среща два варианта на говор, симптоматично отказващи си всякакво разбиране“ (Lipcheva-Prandzheva 1999, p.106). Цитатът много ясно прокарва границата в мисленето за родното пространство – то е строго индивидуално за всеки от двамата, вътрешно обусловено от личната съдба. Макар и принадлежащи към един народ, родното има различни измерения. Ето защо завръщането на сина Яворов в България е завръщане към идеала. Макар и разпознаващ се чрез българското, старецът усеща драматично преминаването на границата – тя бележи един чужд за него свят: светът на бугарското, в който пребивава отдавна и сестра му, не е неговият дом нито в чисто битов план, нито като проекция на идеално пространство. За него домът се изчерпва до родното място и къща. „Дядото се огледа наоколо, гледа една минута към селото, сетне погледна и мене в очите. Аз почувствах, че неговата душа заплака с кървави сълзи. Душата му питаше може би – защо той се е родил, защо живее и върху кое бунище отива да умре?“ (Yavorov 2008, p. 294) (к.м., В.Г.). Трагедията на стареца е синтезирана в три изречения. В новото място, отвъд границата, старецът се чувства безвъзвратно изгубен, чужд, самотен, той не е част от това общество, а интеграцията му изглежда почти невъзможна. В гледната точка на Яворов, осмислящ драмата на своя другар, родината е всичко друго, но не и дом, подслон и семейство за възрастния човек. В новото пространство старецът ще се чувства непотребен, ето защо в цитата се открива и лексемата бунище – знак, че непотребният човек се асоциира с боклук.

Както става ясно от мемоара на Яворов, народът грешно тълкува действията на своите покровители, защото те самите се обръщат помежду си в непримирими врагове, така че дори турчинът остава на заден план. Развива се представата за врага, той е своего рода параван, на фона на който се разиграват кървави сцени на борба за надмощие, за налагане над волята на другия. Не турците са обект на гонение, а своите – върховистите преследват централните. Текстът изговаря множество страници на предателството, в които пленяването от двата лагера са предварително осъдени на смърт. По този начин в мемоара на Яворов се имплицира и проблематиката на братоубийството. Ето защо става възможно назоваването на освободителите да бъде изписвано в кавички – знак за амбивалентно отношение спрямо дейността им. „В повечето случаи селяните оставаха при убеждение, че трапезата, слагана на „освободителите“, е тясна да побере всички. И когато тия освободители бяха слаби, силния в коварството си роб ги изпращаше по дяволите...“ (Yavorov 2008, p. 296) (к.м., В.Г.). Поведението на селяните, само по себе си, е осъдително, но и едновременно с това показателно за стрешената комуникация. Макар един и същ, Домът, за който се бори всеки, се оказва различно постижим, в него се влага различен смисъл. Курсивираните думи са показателни за създаването се усещане за сблъсък на интереси, в който народът плаща цената. От друга страна, идеята за неслучилата се празнична трапеза, неспособна и нежелаеща да обеме всички на едно място, кореспондира с обратен знак с притчата за Блудния син. Тук отсъства желанието копнеж за съ-причастяване към общото дело, към „кървавия празник“ на освобождението. Само по себе си, делото на харамии изглежда някак отстранено, маргинално спрямо ежедневното случване на битието на хората. И народ, и освободители се полагат от различен ъгъл в парадигмата на блудността. Неслучайно Яворов изтъква, че „най-лекото обвинение, което ни се пада, е – че се явяваме сред масата заблудители от съвсем долна проба“ (Yavorov 2008, p. 309) (к.м., В.Г.). Свободата, към която се стремят и едните, и другите, сякаш не цели събъждането на общия Дом от ценности. Тук е невъзможно добруването – постигането на хармония в национален (географско-политически аспект) и етичен план, защото липсва общ идеал, към който да е устремено делото. Едните са представяни като агенти на България, които целят да заместят турския хомот с български (ето

как в оптиката на македонското бъдеще българското в семантичен план се осмисля и изравнява с турското), а другите са обвинявани, че цялът само ограбването на Македония. В представите на революционерите пространството странно се картографира и своето, мислено в национален и етнически план, започва да се степенува. В епизода с пленничеството на Яворов при „външните“ и словесната конфронтация с водача им Стоянов са разкрити в пълнота цялата противоречивост на действията на освободителите на Македония и сложният външнополитически казус, в който България трябва да създаде впечатление за безпристрастност спрямо случващите се събития, за да не изглеждат те изкуствено – плод на политически ходове, нежелани от народа. Налице е сложна ситуация на обърканост на възприятията, в която своят се мисли за чужд и враждебен. Вместо да властват центростремителни настроения, се завихрят центробежни, в които всеки намира индивидуално спасение.

Текстът изгражда и образа на Водача, на Сина – Гоце Делчев: „И Македония се кълнеше в негово име...“ (Yavorov 2008, p. 323). Съпричастността му към делото не подлежи на усъмняване, за него се твърди, че познава най-истински копнежите на народа. Въпреки заявката на Яворов, че не се ръководи от религиозни убеждения: „Но аз никога не съм бил християнин в чувствата си или поне никога не съм се кланял на християнски начала...“ (Yavorov 2008, p. 313), в мемоара много ясно проличава доброто познаване и боравенето с библейските микропроблеми и сюжети. Певецът Спиро от четата на Сандански е разпознат през образа на праведника Йов. Чрез тези аналогии мемоарът уплътнява представите за своите идеални синове. Яворов обаче се усъмнява в идеалността на водачите – тук не е изключен човешкият фактор. „Очевидно настроението на енервираното население обхващаше и ръководителната интелигенция. Или поне масата налагаше своята сяпа воля на водителите си. [...] Но какво бяха солунските ръководители – ясновидци или заблудени – кой би могъл да каже днес!“ (Yavorov 2008, p. 325) (к.м., В.Г.). Подбраният пасаж представя противоречивостта в двойката водач : воден и обратимостта на ролевите отношения в нея. Слепотата е еднакво присъща или поне предполагаема и за двете страни в релацията – от една страна, освободителите се оказват в позиция не да налагат волята си за действие, а да се съобразяват с настроението на народа, чиито решения са продиктувани от емоциите и нетърпимостта, а не логично обосновани и промислени. От друга страна, цитатът създава усещане за разколебаност и по отношение на ръководителите. Текстът подсказва липсата на яснота по отношение на това що е правилно и грешно. Създава се усещане за обреченост на каузата Македония, тъй като слепотата е приписана като качество и на водачите, и на водените.

Християнската менталност е експлицирана на всички равнища в текста: тя е част не само от агитационното слово на харамите или пък код за назоваване-припознаване на личната биография на герой чрез образа на библейски персонаж, но и е вписана в битово-революционното им общуване, целящо да се себедокажат като достойни юнаци за делото. Неслучайно Яворов обвързва в едно думи от Евангелието с фразеология от Стария завет, които не само че в неговото мислене не се самоизключват, но напротив – се допълват: „Било е казано: ударят ли ви по едната страна – обърнете и другата. Но веднага е прибавено: като не забравяте Мойсея: око за око, зъб за зъб!“ (Yavorov 2008, pp. 354 – 355). Думите на персонажа манипулативно разместват времевата последователност на появата на двете библейски сентенции, защото за нуждите на борбата е необходима не християнска хрисимост и смирение, а жестокостта на старозаветния закон. В този пункт „Хайдушки копнения“ на Яворов е доста близък до „Под игото“ на Иван Вазов, където Огнянов дава предимство на Закона пред новозаветната незлобливост.

Пълния текст четете в „Български език и литература“, кн. 6, 2024 г.

Навигиране в политическия пейзаж на Европа през XVIII в.

*Откъс от „Отвъд геополитическата логика. Външните
отношения на австрийските Хабсбурги през XVIII в.“*

**Проф. д.и.н. Иван Първев,
доц. д-р Мария Баръмова**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Една от задачите на историческата наука е да разкаже „какво всъщност е било миналото“. Този постулат е формулиран от Леополд фон Ранке още през първата половина на XIX в. и в немалка степен е валиден и досега (Von Ranke 1824, pp. V – VI). Далеч по-стара е представата за историята като „учителка“, която преподава „уроци“. И ако владетелят или държавникът е бил прилежен „ученик“, той не би трябвало да допуска грешките на своите предшественици. От друга страна, съществуват религиозни или идеологизирани представи за миналото и тяхната представа за „смисъла от историята“ като научно дирене има други смислови акценти (Koselleck 1967, pp. 196 – 219). Това се отнася и до различните по-специализирани клонове в историческата наука, които имат интердисциплинарен характер – напр. история и теория на международните отношения, геополитическите проучвания и др.

Целта на настоящата статия се състои в това да се анализират външните отношения на австрийските Хабсбурги през XVIII в. посредством призмата на глобалната геополитика от епохата на Ранното ново време. И естествено, да се прецени доколко избраната стратегия на Виена е била успешна – или обратното, ако резултатите са по-скоро неутешителни, чрез метода на „ретроспективния геополитически анализ“ да се опишат онези ходове във външната политика, които биха довели до по-добър резултат за Хабсбургската монархия от гледна точка на нейното постъпателно развитие като ключов фактор в голямата европейска политика през XVIII в.

С оглед настоящото изследване ще бъде разгледан периодът до 1789 г., тъй като основните геополитически колони, по които се движи виенската дипломатия, вече са налице и десетилетията до Виенския конгрес (1815) не променят

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев

E-mail: ivroussev@ue-varna.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 6/2024

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Голямата компенсационна сделка от 1934 г. и преодоляването на кризата в българската тютюнева индустрия / *Марко Димитров*

Седемнадесетото столетие и бариерите на времето: нахия Кара Лом пред икономическа и демографска криза / *Невена Неделчева*

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Отвъд геополитическата логика – външните отношения на австрийските Хабсбурги през XVIII в. / *Иван Първев, Мария Баръмова*

Екофеминизмът – историческо развитие и перспективи / *Силвия Петрова*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

„Непознатите“ и забравени търновски предприемачи Кермекчиеви / *Пламен Митев*

Принос към българската историческа картография. Две нови книги на Драгомир Йорданов

Един етноложки поглед върху интеркултурното образование / *Мирена Лезурска*

ХРОНИКА

Международна научна конференция „1010 години от смъртта на българския цар Самуил. Самуилова България – история и култура“ / *Георги Н. Николов*

„Най-източната SIHDA някога!“, или за 77-ата сесия на Международното дружество „Фернан де Вишер“ за история на правото през Античността / *Боряна Митева, Генка Мозжухина*

на практика нищо в европейската политика на австрийските Хабсбурги. От гледна точка на историческата прецизност външните отношения на Австрия ще бъдат проследени между две мирни споразумения с Османската империя. Става дума за договора от Сремски Карловци (26 януари 1699) (Heywood, Parvev 2020) и за Свищовския мир (4 август 1791). По стечение на обстоятелствата те представляват началната и крайната точка на един много важен етап от развитието на Австрийската монархия въобще – и като еволюция на самото хабсбургско общество, и като дипломация в голямата континентална политика.

Какво всъщност поражда интереса към ретроспективен геополитически анализ тъкмо на проблема за австрийската външна политика през XVIII в.? На първо място, това е отличната изходна позиция на Хабсбургската монархия в началото на столетието – победа над османците (вековния „Наследствен враг“ на Австрия); значително териториално разширение в посока Югоизточна Европа (присъединяване на Централна Унгария и Трансилвания, части от Славония), както и съществуването на логично обоснован геополитически проект за присъединяване на всички османски балкански провинции, вкл. и Константинопол, към наследствените земи на Хабсбургската монархия (Parvev 2018).

На второ място, може да се посочи нарасналият авторитет на Хабсбургите в Свещената Римска империя на германската нация, защото наистина в края на XVII в. монархът във Виена организира една успешна „Втора реконкиста“, която по подобие на испанския си първообраз иска да сложи край на османската власт на Балканите. Казано иначе, окончателното прогонване на арабите мюсюлмани от Иберийския полуостров, което реално завършва в началото на XVI в., започва стотина години по-късно да се осъществява и в земите на Югоизточна Европа. Наред с това нараства логично и авторитетът на австрийските Хабсбурги като военна сила, тъй като те не само удържат победа срещу османците в една 16-годишна война, но и се представят добре в конфликта с Франция (1688 – 1697), т.е. на практика Австрия води двуфронтна кампания почти девет години, и то достатъчно успешно (Bérenger 2004; Spielman 1977).

На трето място може да се посочи готовността на двете най-влиятелни морски сили през XVII и в началото на XVIII в. – Англия и Холандия, да подкрепят австрийските Хабсбурги в конфликта им с Франция. Това става ясно както по време на Свещената коалиция срещу Османската империя (1683 – 1699), така и през първото десетилетие на войната за Испанското наследство (1701 – 1714) (Frey & Frey 1983).

Реалният резултат от „австрийските външни отношения през XVIII в.“ обаче, разглеждани през времевата призма 1699 – 1791 г. (Ingrao,

Yilmaz 2010, pp. 9 – 15), далеч не е оптимистичен. На първо място, загубени са важни земи на Балканите и в Южна Европа, които стават част от Хабсбургската монархия след 1699 г. (Klorpp 1882, pp. 521 – 523). Става дума за Белград с прилежащата област, Мала Влахия, както и Южна Италия заедно с о. Сардиния.

Друг австрийски неуспех е загубата на испанската корона, която след 1714 г. вече не е хабсбургска, а достояние на френските Бурбони. Изгубената война за Испанското наследство, разбира се, разклаща и авторитета на Австрия като могъща военна сила. Митът за непобедимите австрийски полкове на легендарния принц Евгений Савойски окончателно е разсеян с подписването на злополучния Белградски мир с османците през 1739 г. (Matuschka 1891), по силата на който Хабсбургите губят Сърбия с Белград, както и Мала Влахия.

Австрийската монархия очевидно няма вече и потенциала да се справи сама с Прусия, което проличава много ясно след избухването на войната за Австрийското наследство през 1740 г. От тази гледна точка не е изненада, че макар и за кратко време (между 1742 и 1745), Хабсбургите губят и императорската корона на Св. Римска империя (Greipl 2001; Reiser 2002; Elmar 1986). Наистина австрийците устояват да си възвърнат изгубеното имперско достойнство, но за всички съвременници на епохата вече е пределно ясно, че да си „император на Св. империя“, вече е само една почетна титла без реално властово съдържание. Истинската власт се транслира в наследствените земи на съответния монарх – австрийски, пруски или баварски.

Всичко това довежда до постепенната трансформация на Австрийската монархия от ключов геополитически фактор в Европа до регионална сила, която все по-често започва да играе ролята на младши партньор на други по-могъщи държави – Франция, Русия и др.

Финалът на тази геополитическа еволюция (някои биха казали „деградация“) на австрийската монархия се вижда отчетливо през XIX в. Австрия, както и по-късно Австро-Унгария, принадлежи към групата на Великите сили, тя е интегрален елемент в т.нар. „Европейски концерт“. И тук възникват редица логични въпроси: ако след близо век дипломатически и военни усилия на една наистина могъща европейска държава, каквато е била Австрийската монархия в самото начало на XVIII в., резултатът е нейното геополитическо отслабване и маргинализиране, то как може да се обясни този несъмнено интригуващ исторически процес? Доколко управляващият елит във Виена е бил наясно с тази отрицателна тенденция или е предпочитал да живее в своя измислен свят на „старото хабсбургско могъщество“? Дори може да се разсъждава и в такава посока – до каква степен многонационалният, композитният характер на Австрийската монархия е обективна пречка тя да се превърне в истински дълговечна велика европейска сила, с амбициите и реалните възможности да играе водеща роля на Стария континент?

Маркираните по-горе въпроси, разбира се, не изчерпват всички въпросителни около този наистина странен, в немалка степен изненадващ исторически процес. Дори да погледнем през призмата на днешните геополитически реалности, от големите европейски и средиземноморски сили от епохата на XVIII – XIX в., а именно Франция, Великобритания, Русия, Германия, Италия, Османската империя, Дунавската монархия, сякаш австрийците успяват да запазят най-скромната част от своето предишно геополитическо могъщество.

* * *

Няма съмнение, че много по-лесно могат да се посочат грешките при провеждането на дадена външна политика, когато са известни нейните резултати. За съвременниците обаче това невинаги е възможно или при всички случаи е съпроводено със значителни трудности. Естествено, ако през XVIII в. някой държавник или редактор на списание би дръзнал да критикува владетеля било в свой меморандум за „служебно ползване“ или пък публично, то това със сигурност би имало сериозни последици за автора.

От гледна точка на ретроспективните геополитически анализи, без които няма как да съществуват нито теорията на международните отношения като академична дисциплина, нито съвременните центрове за стратегически изследвания, подобен поглед към миналото (дори и всичко да е известно като събитийна верига) може обаче да бъде наистина много полезен. В какво всъщност се състои отклонението от геополитическата логика, за което се споменава в заглавието на статията? Очевидно става дума за сериозни пропуски в геополитическото и геостратегическото планиране на австрийските Хабсбурги през XVIII в. В тази връзка, биха могли да се открият както проблеми в „голямата стратегия“ на Виена, така и тактически стъпки при нейното осъществяване.

Главният стратегически проблем е увереността, че през XVIII в. е възможно да се възобнови могъществото на Хабсбургите от XVI в., когато между 1519 и 1555 г. Карл V е бил император на Св. Римска империя и същевременно крал на Испания, т.е. монарх, който на практика контролира политическите процеси в Стария и в Новия свят. Да се правят опити за възраждането на онзи

„Златен век“ на австрийско-испанската хабсбургска хегемония двеста години по-късно, е ирационално като стратегическа цел в геополитиката на Хабсбургите през XVIII в. Когато изследва политиката на Хабсбургите от 1450 г. до средата на XVI в., един немски изследовател съвсем сполучливо избира заглавието на своята книга, а именно „Хабсбургското столетие на Европа“. Сполучливо, защото то прецизно отразява водещата роля на династията в тогавашната политика (Sander-Faes 2018).

Тук следва да се направи уговорката, че не всички хабсбургски монарси в началото на XVIII в. са вярвали в такава възможност. Но е достатъчно само един владетел да е убеден в нейното осъществяване, за да се тръгне към „геополитическата задънена улица“. Точно така е мислел например император Карл VI (1711 – 1740). Когато започва войната за Испанското наследство (Ingrao 2000, pp. 117 – 118), той е бил австрийският кандидат за испанския престол. По този начин неговият баща – император Леополд I (1658 – 1705), и неговият по-голям брат – император Йосиф I (1705 – 1711), са искали да продължат владетелската линия на „испанските Хабсбурги“, която отмира в края XVII в. Такъв вариант устройва напълно морските сили, Англия и Холандия, тъй като Испания отдавна не представлява геополитическа заплаха за британците (Thompson 2013, pp. 71 – 75). Две, условно наречени, хабсбургски държави създават „фрагментация на могъщество“ на Стария континент, но те могат и да блокират успешно всякакви опити за френска хегемония в Европа. Вероятно именно заради това император Карл VI трябва да е бил наистина изненадан (съдейки от запазения, макар и в лаконичен стил, дневник на монарха), когато през 1713 г. морските сили сключват сепаративен мир с Франция, като оставят австрийските Хабсбурги сами да воюват срещу французите (Seitschek 2018).

Геополитическият извод в случая може да бъде само един – Лондон и Хага наистина подкрепят австрийските монарси срещу Франция, но не при всички обстоятелства и не на всяка цена (Kampmann 2013, pp. 42 – 48). Двете морски държави не биха подкрепили създаването на испанско-австрийско-имперски властови конгломерат – на тях ново издание на могъществото на империята на Карл V през XVIII в. със сигурност не е нужно. Ясно се вижда, че двете морски сили няма да допуснат никаква еднополюсна хегемония на Стария континент – било тя френска, австрийска, пруска или някаква друга.

Естествено, това се отразява и върху крайния резултат от войната за Испанското наследство, която австрийските Хабсбурги реално губят през 1714 г. (Stücheli 1997). В Мадрид започват да управляват Бурбоните, а Сардиния и Южна Италия с Неапол, които Карл VI получава в замяна, са изгубени в началото на 20-е години на XVIII в. От гледна точка на император Карл VI успехите срещу османците и новите земи в Югоизточна Европа, които Хабсбургите получават по силата на Пожаревацкия мир (1718), не са в състояние да компенсират испанския провал на австрийската политика (Oross 2018; Ingrao, Samardžić, Pešalj 2018; Baramova 2019, pp. 137 – 147).

Интересното е, че споменатият владетел не си е направил някакви по-сериозни геополитически изводи по отношение на морските сили, които очевидно не подкрепят неговите максимални геополитически цели в Испания. Тъкмо обратното – през 1719 г. Виена взима решение да изгради своя собствена Ориенталска компания. Основната идея се състои в това чрез разширяването на пристанището в Триест да се даде тласък на австрийската търговия първо в Адриатика, а после в Средиземноморието и Леванта (Baramova 2017, pp. 49 – 56). Както може и да се очаква, англичаните правят всичко възможно да елиминират евентуалния си конкурент в търговията с Близкия изток. Докол-ко страховете в Лондон от австрийския съперник са били основателни, може да се спори. От друга страна, подписването на специален търговски договор между Хабсбургската монархия и османците през 1718 г. вероятно води до примигването на някаква „червена лампа“ сред британския управляващ елит, която след създаването на австрийската Ориенталска компания започва, за добро или лошо, да свети постоянно (Pešalj 2011, pp. 141 – 157). В крайна сметка, създадената от австрийците компания обявява фалит през 1740 г. и престава да съществува (Bronza 2016, pp. 139 – 152). Естествено, за британците не е проблем Австрия да развива своята османска търговия на Балканите или в района на Черно море, което Хабсбургите започват по-осъзнато да правят по силата на горните геополитически обстоятелства.

През 20-е години на XVIII в. император Карл VI разбира, че австрийският

клон на династията ще има същата участ като испанските Хабсбурги – да няма мъжки наследник. Рисковете да се изгубят наследствени земи или императорската корона да премине към друга династия, са твърде сериозни (Kampmann 2013, pp. 38 – 42). Идеята наследствените земи да се предават и по женска линия, като същевременно зетят на Карл VI да бъде избран за император на Св. Римска империя, принципно не е лоша, но през първата трета на XVIII в. не само е трудно осъществима, но и като резултат би намалила всъщност влиянието на хабсбургския владетел в немския политически свят. Проблемът е, че дотогава императорите Хабсбурги са били наследствени владетели на своите земи и са носели „императорската корона“, т.е. тяхното личностно влияние има два много сериозни стълба. Схемата на Карл VI обаче предвижда разделяне, персонално и политическо, на земите на същинската Хабсбургска монархия от короната на Св. Римска империя. Да, някои биха казали, че по-важното е, че те остават достойни на семейната двойка (в случая Мария Терезия и нейния съпруг Франц-Стефан, херцога на Лотарингия), което формално е така. Но самата императорска титла при това положение губи немалко от своята тежест и от авторитета си и все повече се превръща в една красива декорация. Ако се погледне към началото на XIX в., ще се види финалът на този процес, когато Св. Римска империя е принудително разпусната, а нейният император Франц II се превръща в император на Австрия под името Франц I. Така по същество австрийските наследствени земи получават държавно-политическата обложка на империя, а техният хабсбургски владетел – „императорската корона“ по наследство.

Друг пропуск на Карл VI, когато търси начин да запази интегритета на Австрийската монархия заедно с короната на Св. Римска империя, е подценяването на властовите амбиции на владетелите на Бранденбург, а в известна степен и на Бавария. Монарсите в Берлин, като цяло, са лоялни към Хабсбургите и им помагат в критични моменти – така например в края на XVII в. бранденбургски войски участват във войната срещу Османската империя. От друга страна, владетелите калвинисти не пропускат възможността да се позиционират като своеобразен контрапункт срещу Виена – било по линия на поддръжка на протестантските владетели в Св. Римска империя, било като предлагат Бранденбург да стане нова родина на прокудените австрийски евреи през 1670 – 1671 г. (Stern 1962; Brechenmacher 2022, pp. 71 – 93).

Пълния текст четете в „История“, кн. 6, 2024 г.

Особености на испанската прозодия

*Откъс от „Морфофонологични, фonosинтактични
и лексикално-семантични аспекти
на словното ударение в испанския език“*

Милена Маринкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Увод

Настоящата статия е резултат от наблюденията върху основните проблеми на прозодичните аспекти на испанския език, с които се сблъсква учителят, когато трябва да предаде първостепенните знания по тази материя. В нейната основа са залегнали част от принципите на лингводидактологичното обучение, изразяващи се в авторитетност, актуалност и динамика на дискутираната проблематика, създаване на нови научни конструкти и мотивираща възможност за напредък в теорията и научното концептиране на обучителното и образователното поле (Veselinov 2023, pp. 7 – 8).

Съпоставителните изследвания в областта на прозодията се открояват чрез задълбочен анализ, при който се извършва ясното разграничение между реализациите в спонтанната и неспонтанната реч (Alexieva 2004).

Грешките, които биха могли да настъпят в продукцията на българските обучаеми, могат да бъдат предсказани на основата на описанията на прозодичните характеристики на българския език, като в някои случаи могат да бъдат свързани и с неговата диатопична вариативност (Zhobov 2004; Patseva 2012).

2. Исторически предпоставки за обособяване на акцентните модели в испанския език

Испанският език наследява, в по-голямата си част, словното си ударение от латинския език, в който преобладават два акцентни модела: парокситонен и пропарокситонен. Окситонният акцентен модел се утвърждава на по-късен етап в романските езици, а супрапропарокситоните са характерни предимно за някои испански глаголни форми, които съдържат клитики (напр. *cómetelo*). Испанското ударение може да се определи като частично свободно, тъй като обикновено се реализира върху една от последните три срички на думата, като това правило е известно с езиковедската литература с наименованието „прозорек на трите срички“. Неговите основни

Заглавието е на редакцията

www.foreignlanguages.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д.н. Димитър Веселинов
E-mail: dvdimitrov@uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова
0889 60 44 53

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: foreignlanguages@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Чуждоезиково обучение“, кн. 5/2024:

ПРИЛОЖНО ЕЗИКОЗНАНИЕ

Analysis of the Morphological and Lexical Aspects of the Turkish Sections in the Work “The Second Journey of Bacho Kiro” / *Abidin Karasu*

За животните във фразеологията – буквално (върху материал от сръбската и хърватската фразеология) / *Мартин Стефанов*

Морфофонологични, фоносинтактични и лексикално-семантични аспекти на словното ударение в испанския език / Милена Маринкова

МЕТОДИКА

Положителна учебна среда за обучение по дигитална и медийна грамотност / Данаил Данов

Интегриране на музика в езиковото обучение / Анна Георгиева

Специализиран икономически немски език в текстов вид Годишен доклад (Geschäftsbericht) / Силвия Василева

ЕЗИК И КУЛТУРА

Стратегии за прогнозиране в печатните медии в рамките на дискурсно-историческия подход: анализ на новините за феминизъм / Гюлсюм Сонгюл Ерджан, Нур Бану Елбюлкен, Исмаил Оркун Атасой

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКА АРХЕОЛОГИЯ

Сравнение на референтни езикови рамки за различни по типология езици в изпитните системи по италиански и китайски като втори език / Антония Цанкова, Радея Гешева

IN MEMORIAM

В памет на Александър Иванов / Надежда Делева, Димитър Веселинов

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Нов учебник по руски език за българските духовни училища / Диана Боримечкова

артикуляционни, акустични и перцептивни параметри са височината на основния тон, интензитетът и квантитетът, като ударената сричка се учленява с по-голям интензитет, докато първостепенният акустичен корелат за неговата перцепция е честотата на основния тон. Квалитативната разлика между ударени и неударени срички не се откроява с такава релевантност, както в други езици на Испания (каталонски), а в диатопичната и диафазичната вариативност на някои испански диалекти и комуникативни ситуации квантитетът обикновено подчертава проминентността на ударената сричка.

Мястото на словното ударение в испанския език се определя в зависимост от няколко основни правила, които са свързани с последния сегмент на сричката, нейния тип и маркираност или немаркираност на акцентния модел, като ударението обикновено е върху първата затворена сричка или върху втората сричка, след като се брои отзад напред. Тези предпоставки дават основание да се изведе формулировката и да се направи обобщението, че парокситонният е немаркираният акцентен модел за испанския език, но ако думата съдържа деривационни морфемни, ударението пада върху последната от тях и тези правила могат да бъдат допълнени с определението, че ударението не може да пада върху антепенултимната сричка, при условие че пенултимната сричка завършва на съгласна или с низходящ дифтонг, като е установено също, че думи, които завършват с низходящ дифтонг, са предимно с окситонен акцентен модел (D'Introno, Del Teso i Uestan 1995, pp. 411 – 412; Rae-Asale 2011; Ualde 2014).

Структурата на сричката не е релевантна в случаите, в които думите не съдържат терминален елемент, определящ мястото на ударението, тъй като в тези случаи от първостепенно значение е нейната морфологична структура (напр. *café* ~ *café-ter-o*; *sofá* ~ *sofá-cit-o*; *Perú* ~ *peru-an-o*; *colibrí* ~ *colibrí-cit-o*), от което може да се направи изводът, че ударението пада върху последната сричка на думата или върху последната метрична единица, която подлежи на акцентуване.

В испанския език първостепенното и второстепенното ударение възникват по независим начин: първостепенното ударение се определя на основата на правила, които действат на лексикално равнище, докато второстепенното ударение е свързано с метричния ритъм, който се проявява на фразово равнище (Prieto & Van Santen 1996 цит. в Morales Font 2014, p. 259).

Испанското ударение изпълнява фонологична дистриктивна функция, като създава семантични разлики между съществителни имена (*sábana* ~ *sabana*), съществителни имена и глаголи (*crítica* ~ *critica*) и глаголни времена (*cantara* ~ *cantaré*). Може да изпълнява също и морфологична дистриктивна функция, откроявайки опозитивни връзки между акцентувани и неакцентувани думи (диакритично ударение): *té* (съществително) ~ *te* (местоимение). Разликата между акцентуваните и неакцентуваните думи се обуславя и от тяхната граматична категория, при което номиналните и глаголните

форми са акцентувани, както и повечето адвербиални конструкции, докато определителният член, предлозите и съюзите се причисляват към неакцентуваните думи, макар и да съществуват немалко изключения от това правило.

Трохеят е най-характерната метрична стъпка за испанската акцентна система, но в езиковедската литература няма единодушие дали върху структурата на ударението оказва пряко влияние квантитетът, както е в латинския език. Цялостното описание на испанското ударение не би било възможно, ако не се отчита структурата на думата, тъй като при някои чуждици понякога се запазва акцентният модел на езика, от който произхождат, като този модел може да не се подчинява на механизмите за определяне на ударението в испанския език.

Акцентуването на вербалната парадигма в испанския език се определя от морфологични правила, докато акцентуването на номиналната парадигма се подчинява на метрични правила. Както в синхрония, така и в диахрония испанската вербална парадигма не проявява чувствителност към тежестта на сричката, докато при номиналната парадигма се наблюдава обратният процес.

На диатопично и диафазично равнище експерименталните методи доказват, че в отделни варианти на испанския език са налице разлики между акустичните показатели, с които се определя ритъмът на речта, като най-чувствителни в това отношение са квантитетът, промяната на честотата на основния тон и на спектралната структура на акустичната енергия. Например в спонтанната реч на венесуелската регионална норма и в тополекта на испанския език в Буенос Айрес акцентната стъпка и акцентната група са основните ритмични единици, върху които се изгражда речта, докато в андската регионална норма ритъмът се определя от сричката. При стиловата диференциация времетраенето е от първостепенно значение, за да се определят разликите между ритъма в официалния и неофициалния регистър на речта.

В някои диатопични варианти на испанския език сричката, която е носител на словното ударение, може да съвпада напълно с тоналното ударение, докато в други ареали тоналното ударение се реализира в предударена или следударена позиция.

3. Морфофонологични основи на испанското ударение в номиналната и вербалната парадигма

Езиковедите не са единодушни по отношение на правилата, с които се определя мястото на ударението в номиналната парадигма на испанския език: в някои случаи за основа се взема пълнозначната дума, а в други случаи – лексикалната основа, без флексията за род и число. Флективните морфеми за род и число са неакцентувани и не оказват влияние върху мястото на ударението, което обикновено пада върху една и съща сричка както в единствено, така и в множествено число при съществителните имена. Съществува зависимост между мястото на ударението и звука в краесловие, т.е. дали думата завършва на гласна или съгласна, както и според нейния акцентен модел, като тези фонологични условия се отнасят единствено за думи, при които не се отчита тяхната морфема за число (*casa*, *amor* ~ *casas*, *amores*). Някои думи от чужд произход се реализират със своите дублетни акцентни модели в зависимост от диалектните разновидности на испанския език (*cóctel* ~ *coctel*; *chófer* ~ *chofer*). При образуването на множествено число понякога настъпва и увеличение броя на сричките, както и промяна на акцентния модел на думата (парокситон → пропарокситон: *crímen* ~ *crímenes*), а също и в нейния правопис, като ударението се отбелязва графично ('). При ограничен брой думи се реализира пропарокситонният акцентен модел, докато в множествено число ударението може да се измести, като се запазва нейният акцентен модел (*régimen* – *regímenes*). Пропарокситонният е най-маркираният акцентен модел в испанския език, тъй като неговата употреба е строго определена и се среща само в определени лексикални единици, подчинени на множество прозодични ограничения, както по отношение на структурата на последната, така и на предпоследната сричка, като ударението винаги се отбелязва графично. Характерна особеност на думите с пропарокситонен акцентен модел е, че обикновено завършват на гласна, а тези, които завършват на съгласна, са предимно от латински произход (*déficit*, *hipérbaton*, *Júpiter*) или от гръцки произход, завършващи с наставката *-sis* (*análisis*, *diócesis*). Среща се и при някои антропоними и топоними (*Álvarez*; *Cáceres*), като някои думи от латински и гръцки произход притежават дублетни форми на акцентуване (*período* – *periodo*). Характерен е също за научната лексика, тенденцията за неговото разпространение се наблюдава при някои англицизми (*búteran*) и е предпочитана форма за акцентуване в част от регионалните норми на испанския език в Америка (Аржентина,

Мексико и Еквадор), докато в европейския му вариант същите думи се произнасят с окситонен акцентен модел (*bumerán*).

Акцентуваните суфикси, които са носители на ударението, изпълняват много важна функция в испанския език, тъй като привличат ударението върху корена на думата. Суфиксът *-al* е акцентуван и всички производни на него форми приемат окситонния акцентен модел (*semanal*, *abdominal*), а когато една производна дума се генерира чрез различни процеси на суфиксация, ударението винаги се поставя върху последния суфикс (*polo* > *polar* > *polarizar* > *polarización*).

Възходящите дифтонги (*ie*) [*je*] и (*ue*) [*we*] обикновено са акцентувани, докато производните думи, които съдържат тези дифтонги, в повечето случаи се редуват с неакцентувани вокални ядра: (*'ie*) ~ (*e*): (*'ue*) ~ (*o*): *bueno* ~ *bondad*; *piedra* ~ *pedrero*. При умалителните форми (деминутиви) се запазва формата с дифтонг, а сричката, която съдържа умалителната форма, привлича ударението (*piéscito*, *nuevecito*).

В парадигмата на испанската глаголна система се реализира предимно парокситонният акцентен модел, докато пропарокситонният модел е характерен единствено за „слабите“ форми на глаголната парадигма, като неговата реализация настъпва най-вече във форми, при които коренът е неакцентуван, с което се обяснява контрастът между съществителни и прилагателни имена с пропарокситонен акцентен модел и съответните глаголни форми, при които не се реализира този акцентен модел (*fábrica* – *fabrica*).

Определянето на ударението на глаголите в испанския език не е свързано с тежестта или квантитета на сричките, тъй като, за разлика от номиналната парадигма, вербалната парадигма на латинския език е заменена с акцентни модели, които произтичат от морфологична структура, отличаваща развоя на романските езици.

Мястото на ударението при различните морфемни позволява да се извършва разграничение между глаголни времена (сегашно време на изявително и подчинително наклонение, аорист, бъдеще време и минало несвършено време на подчинително наклонение). Във формите за сегашно време на изявително и подчинително наклонение ударението обикновено пада върху последната сричка на корена на глагола (*camino*, *camine*), а във формите на миналите времена – върху сричката, която съдържа тематичната гласна (*rogaba*, *llegara*), докато във формите за бъдеще време се реализира предимно върху морфемата за време и наклонение (*rogará*, *llegará*).

При повечето лични и нелични форми на глагола ударението следва парокситонния акцентен модел (*canto*, *cantaste*, *cantaremos*, *cantando*), като този акцентен модел е немаркираният модел във вербалната парадигма. Но при някои форми за първо лице множествено число се нарушава това основно правило и ударението се придържа към пропарокситонния акцентен модел (*cantábamos*, *cantáramos*, *cantásemos*, *cantáremos*, *cantaríamos*).

4. Фоносинтактични характеристики на испанското словно ударение

Систематизираното описание на съвременните фоносинтактични характеристики на испанския език са събрани в няколко основни електронни корпуса (Rae-Asale 2011; Prieto & Roseano 2009 – 2013).

Особеност на романските езици е, че разполагат информационния фокус в края на изречението, маркирайки го прозодически с най-проминентния елемент. Това е една от стратегиите, за да се открие техният фокус на фонетично равнище, с което се увеличава времетраенето и се определя низходящото тонално ударение в края на изречението. Когато изказването съдържа само едно първостепенно ударение, високият тон се реализира в мелодичния контур върху ударената сричка, а спадът настъпва в тази сричка (ако думата е едносрична) или в следударените срички. Фразовото ударение обикновено се реализира в края на демаркативните единици и позволява на слушащия перцептивно да установи границите между прозодичните единици, като тяхната проминентност обикновено настъпва при последното първостепенно ударение, т.е. върху ударението, което е разположено в дясната част на изречението (*Eva llegó*. *Eva llegó a las dos*. *Eva llegó a las dos de la mañana*). От акустична гледна точка изместването на ударението се изразява чрез увеличаване времетраенето на ударената сричка, тъй като интонационният контур завършва с низходяща интонация и ударението не може да се реализира чрез увеличаване на честотата на основния тон.

Когато в рамките на изречението се появяват две съседни или много близки словни ударения, тогава се наблюдава т. нар. „сблъсък на ударения“ (*café solo*), а максималната проминентност обикновено съпада с първото ударение, като в рамките на диатопичната, диастратичната и ди-афазичната вариативност на испанския език се наблюдават и други явления, които са свързани с максималната степен на проминентност върху втората ударена сричка.

При емфатичното ударение по-голямата степен на проминентност настъпва при елемента от изречението, върху който се набляга, като в този случай се наблюдават и изменения в честотата на основния тон. От семантична гледна точка този тип ударение може да изпълнява контрастивна функция, но в други случаи говорещите употребяват времетраенето като първостепенен акустичен параметър, за да маркират акцентните контрасти. В испанския език често се среща и т. нар. „изместване на тоналния връх“ с преместване на тоналното ударение върху следударената сричка, а не върху ударената. По този начин взаимовръзката между тонални ударения (мелодични върхове) и словни ударения придобива първостепенно значение за конфигурацията на интонационните контури на испанските изречения.

Особеностите на тонемата в края на изречението се определят от правилото за „прозореца на трите срички“ и са в пряка зависимост от акцентния модел: ако дадена мелодична единица завършва с окситон, тонемата се състои само от една сричка; ако последната дума е парокситон, тонемата съдържа две срички; ако тонемата завършва с пропарокситон, в такъв случай е изградена от три срички. Поради това, че в испанския език ударението е свободно, проминентните срички могат да съвпадат с ултимната, пенултимната или антепенултимната сричка на думата.

4.1. Фразово ударение в съобщителни изречения

Интонацията на съобщителните изречения в испанския език се отличава със средно висок тон, който постепенно се повишава към първата ударена сричка, достигайки своя максимум в следударената сричка, след което прогресивно започва да намалява както в централната, така и във финалната част на изречението. Последното ударение обикновено се произнася с низходящо движение и маркиран спад, като тонът продължава да намалява прогресивно в следударените срички, докато настъпи тоналният минимум за говорещия. Последното ударение на тоналната единица е най-проминентно, тъй като образува мелодичното ударение на ядрото. Не е задължително предядрените ударени срички да са носители на мелодичните ударения, защото говорещият избира сричките, които са носители на словното ударение и желае да отвори в тонално отношение, според своето комуникативно намерение. Мелодичните ударения могат да изпълняват и експресивна функция в някои видове съобщителни изречения. При категорично твърдение се разширява обхватът на интервала на линията на мелодиката, която се повишава в предударената сричка, преди ядрото, както и тонът, в централната част на изречението. Силният спад на тона в нуклеарната сричка може да се тълкува като стратегия на говорещия да засили степента на категоричност на своето твърдение. При неуверено твърдение настъпва възходящо движение в края на изречението, при което тоналното и словното ударение могат да съвпадат с последната ударена сричка, след което настъпва вълнообразно низходящо движение и продължителна модулация в края на изречението, при която тоналното и словното ударение съвпадат с последните следударени срички, които значително се удължават.

Пълния текст четете в „Чуждоезиково обучение“, кн. 5, 2024 г.